

Λ L E O N O V E D R V Z B E Λ

Λ
J
V
I
R
E
N
A
R
E
T
V
E
N
S
T
V
E
N
A
N
S
Z

Λ
J
V
I
R
E
N
A
R
E
T
V
E
N
S
T
V
E
N
A
N
S
Z

M C M X X V III 1 M C M X X I X III

Vsebina.

I. Prvi socialni dan v Ljubljani 9. sept. 1928.

A. Resolucije	1
B. Referati :	
I. Kapitalizem. — Dr. A. Ušeničnik	4
II. Krščanska uredba družbe. — F. Terseglav	15
III. O zasebni lastnini. — Dr. P. Ang. Tominec, O. F. M.	22
VI. Mezdna pogodba. — Dr. Jos. Ujčič	30
V. Smernice socialnega dela, zlasti za industrijsko delavstvo. — Dr. A. Ušeničnik	34

II. Obzor :

Socialni problemi na zborovanjih 1928 (F. T.)	45
---	----

III. Ocene :

Jeraj, Socialno vprašanje (A. U.)	55
---	----

IV. Beležke	56
-----------------------	----

I. SOCIALNI DAN 9. SEPT. 1928.

A. RESOLUCIJE.

I. Kapitalizem.

1. Usodno zlo, ki razdeva današnjo družbo, je **kapitalizem**. Kapitalizem nam ni samo tehnično proizvodnjanje s stroji ali gospodarjenje po preračunavanju v denarju, ampak gospodarski sistem, ki povzroča krivično izkoriščanje delovnih stanov. To je sistem, ki sta se v njem utelesila mamonizem in liberalizem; sistem, ki mu je vse le profit; ki mu je človek-delavec stroj, toliko vreden, kolikor mu nosi dobička; ki zaradi dobička prezira božje zakone in človeške pravice. Ta sistem trga ljudi v dva sovražna si tabora in tako z notranjo nujno povzroča razredni boj.

2. Kapitalizem, tako umevan, je **protinaraven, protisocialen in protikrščanski**: protinaraven, zakaj proti naravi je, da mrtvi kapital gospoduje nad človekom; protisocialen, zakaj protisocialno je, kar nujno povzroča razdor v človeški družbi; protikrščanski, zakaj krščanstvo je religija ljubezni in pravice, kapitalizem pa gazi oboje.

3. Človeštvo torej mora v imenu naravnih zakonov, v imenu socialne blaginje in v imenu krščanstva iti v boj zoper kapitalizem.

II. Krščanska uredba družbe.

1. Po naravnem in krščanskem pojmovanju mora narodno gospodarstvo biti naravnano ne na čim večji **dobiček**, temveč na to, da bi družba bila **smotrno preskrbovana** s potrebnimi stvarnimi dobrinami.

2. V prav urejeni družbi mora vsakdo opravljati kako **socialno koristno delo**. Življenje od dohodkov brez dela je treba onemogočiti, delavcu zagotoviti človeka vredno življenje. Produkcija mora biti umerjena na konsum, konsum pa biti umerjen po pameti.

3. Družba, urejena po krščanskem pojmovanju, bodi **brez-razredna** v tem zmislu, da v njej ne bo, kakor dandanes, razredov, kjer bi eden drugega izkoriščal in drug drugega sovražil; torej tudi ne bo razrednega boja, ki je dandanes le izraz tega nasprotja. Družili se pa bodo ljudje po poklicih v **stanove**, ki bodo v skupni vzajemnosti dajali drug drugemu, kar komur gre.

III. Zasebna lastnina.

1. Zasebna lastnina, ki služi bogudanemu namenu, je po naravnem pravu **dovoljena**. Ni pa vsaka dejanska posest že lastnina ali vsaka zgolj zgodovinsko-pravno utemeljena lastnina nedotakljiva. Z zasebno lastnino so združene **dolžnosti**.

2. Zemlja s svojimi dobrinami mora po naravnem namenu služiti **vsem**. Ako zasebna lastnina pride v očitno in trajno nasprotje s socialno blaginjo, izgubi v tistem pogledu in v tistih mejah, kjer se pokaže to nasprotje, svoj naravnopravni zmisel in svojo upravičenost. Ne sme pa posameznik odločati o mejah lastninskih pravic, marveč le družba kot čuvarica socialne blaginje; ona sme in tudi mora **urejati zasebno lastnino** in jo podrejati skupni blaginji vseh.

3. Kapitalizem greši proti načelom o zasebni lastnini, ker si prilastuje deleže iz **tujega dela**, ker neomejeno kopiči dohodke od kapitala in nosi v sebi težnjo po **pomnoževanju imetja** v **neskončnost**; s takim pomnoževanjem pa onemogočuje drugim, da bi si pridobili primerno zasebno lastnino; družba bo tem bolje urejena, čim bolj bo vsakemu posamezniku to omogočeno.

IV. Delovna (mezdna) pogodba.

1. Mezdna delovna pogodba je sama po sebi dopustna. Sklepati pa se mora enakopravno in od obeh strani svobodno. Dejanska je svoboda dostikrat na eni strani le navidezna, ker delavca razmere silijo, da sklepa neprimerne pogodbe. Če delovna pogodba ne daje delavcu tega, kar mu je potrebno za človeka dostojno življenje, pa je po nauku Leona XIII. protinaravna in krivična. Tega ni sicer vselej kriv delodajalec, ampak dostikrat le gospodarske razmere; toda to je dokaz, da gospodarske razmere niso zdrave in da so potrebne reforme.

2. Četudi je mezdna delovna pogodba sama po sebi dopustna, so vendar primernejše take pogodbe, ki bolj uvažujejo dostojanstvo človekove osebnosti.

3. Vsaka delovna pogodba bi morala v urejenih socialnih razmerah delavcu zagotoviti vsaj toliko dohodkov, da more ob primerni pridnosti in varčnosti živeti človeka primerno življenje, in sicer ne le sam, temveč tudi njegova družina.

V. Smernice socialnega dela, zlasti za industrijsko delavstvo.

Ker kapitalizem izkorišča predvsem delavce, zato mora socialno delo predvsem meriti na blaginjo delavcev.

1. Najbližja naloga je, da se ustvarijo za delavstvo smotrni **socialni zakoni**: poleg zakonov za zaščito delavstva in za socialno zavarovanje za bolezni in nezgode, za onemoglost in starost, za brezposelnost, za preskrbo vdov in sirot, za zavarovanje družin z mnogimi otroki, zakoni o delavskih zaupnikih in obratnih svetih, o socialno gospodarskih odborih itd.

2. Vendar se socialna reforma ne sme ustaviti na tej stopnji. Današnje mezдно razmerje je zaradi socialnih krivic postalo delavstvu tako mrzko, da delavstvo ne bo prej mirovalo, dokler se sploh sedanj **gospodarsko-pravni red s sedanjim delovnim razmerjem** ne spremeni. Delavci, ki proizvajajo za vso človeško družbo potrebne tvarne dobrine, morajo postati enakopravni člani te družbe. Zato mora biti tudi njihovo delovno razmerje izraz te enakopravnosti. Prva stopnja te enakopravnosti bi bila, da bi bili delavci deležni dobička, zato pa tudi udeleženi pri upravi. Daljnje popolnejše oblike delovne pogodbe so: a) **organizacijska pogodba** (dr. Krek), kjer bi se smatralo delo za urad in bi bili delavci uradniki, torej s stalnostjo, pokojnino itd. (bodisi, da bi bile lastnice podjetij industrijske korporacije ali pa komune, zlasti država); b) **družbena pogodba** (contractus societatis), kjer bi bili delavci s podjetniki solastniki podjetij in bi tudi soodločevali o obsegu produkcije, o porazdelitvi dohodkov itd.; c) **družbena pogodba delavcev samih med seboj**, kjer bi bili lastniki delavci, ali še bolje, delavske korporacije.

Ni verjetno, da bi se mogla enostavno uveljaviti ena sama oblika. Tudi bo moralo izkazati šele izkustvo, katere oblike so zares življenja zmožne. Zlasti za oblike, kjer bi imelo delavstvo odločujočo besedo, je potrebna velika samovzgoja delavstva. Pri vseh oblikah pa se bosta morali uresničiti ti dve zahtevi: prva, da se očuva interes za delo, brez katerega bi začelo go-

spodarstvo propadati, in druga, da se zares zajamči socialna blaginja in da ne nastane le nov sistem izkoriščanja.

3. Ker pogona za rešitev teh vprašanj ni pričakovati od zgoraj, se mora delavstvo **stanovsko** krepko **organizirati**, da bo moglo dajati svojim zahtevam v javnosti zadosten poudarek. Samo ob sebi umevno je, da krščansko delavstvo zameta nasilje in nasilne prevrate. Prav tako jasno pa je, da se noben katoličan ne sme upirati upravičenim socialnim reformam.

4. Ne bo pa zares primerne nove gospodarske oblike, če ne bo **novega duha**. Novi gospodarski in družabni red mora biti oblika novega naravnega, socialnega in krščanskega duha, kakor je sedanji nered le oblika protinaravnega, protisocialnega in protikrščanskega duha.

5. Tudi **boj delavstva**, ki se danes vodi dostikrat v istem duhu kakor boj materialističnega kapitalizma, se mora po vzgoji in samovzgoji preiniti z novim duhom, tako da bo delavstvo v resnici postalo znanilec in nositelj nove, pravične krščanske družbe.

B. REFERATI.

I. Kapitalizem.

Dr. Aleš Ušeničnik.

Glede kapitalizma, žal, še vedno ni soglasja. Edini niso ne teoretiki ne praktiki, ne možje znanosti ne ljudje življenja. Teoretiki se pravdajo, ali je Marxovo pojmovanje o kapitalizmu pravo ali ne, praktiki, ali je kapitalizem res takšno zlo, kakor mislijo nekateri, ali ni. Na primer — da navedemo zgled iz praktičnega življenja — čuli smo že nekaterekrati od večjih mož tale izrek: Rešitev Slovenije je industrializacija! Naš kmet s hrvatskim in srbskim ne bo mogel vzdržati tekme, ker je zemlja doli mnogo plodnejša kakor pri nas in vsa pridnost našega kmeta te razlike ne bo mogla izravnati. A naš um, naša podjetnost, naša zemlja z bogatimi zakladi in naše vode z močnimi silami nas kakor nalašč usposablajo za industrijo, industrija bo pa zlehkoma preživela še tisoče in tisoče naših ljudi, ki jih naša gruda sama ne more. Z druge strani pa smo čuli tudi mrki odgovor: Industrializacija naj bo rešitev Slovenije? Ali veste, kaj pomeni industrializacija? Industrializacija pomeni

gospostvo kapitalizma. Za kapitalizmom pa gre proletarizacija, za proletarizacijo pavperizem, to se pravi, kapitalizem res donša nekaterim bogastvo, a veliki večini socialno bedo. In to naj bo rešitev Slovenije, da bo naš rod suženj kapitala? V preprostejši obliki se oglašča to nasprotje mnenj vsak dan. Eni tožijo, kako kapitalizem izkorišča naše ljudi, drugi pa odgovarjajo: Boga hvalimo, da imamo vsaj še ta kapitalistična podjetja, ki jih imamo; naj propadejo še ta, pa bo na tisoče delavcev brez dela in jela na cesti!

Pravde znanstvenikov mi ne bomo rešili. Po vsej sreči pa po našem mnenju za prakso vsaj za silo zadostuje to, v čemer se ujemajo. Zato se nam zdi, da bi se glede praktičnega pojmovanja kapitalizma vendarle lahko vsi zedinili.

I.

Če ne gledamo na to ali ono podjetje, na tega ali onega podjetnika, na tega ali onega delavca, ampak na moderno gospodarstvo sploh, vsaj trojega ne bomo mogli zanikati: prvo je, da drži moderno gospodarstvo delavske množice na splošno v nekem nevrednem položaju; drugo, da dobiva radi tega gospodarstva vedno večjo moč in oblast v vsem javnem življenju plutokracija bank; in tretje, da povzroča to gospodarstvo vedna nasprotja med narodi in državami ter tako ogroža svetovni mir.

1. Poglejmo med delavske množice, ki jih moderno gospodarstvo zaposluje! Kaj vidimo? Maso ljudi z mrkimi pogledi, z gnevom na obrazih, s stisnjenimi pestmi, ali recimo, da gotovo ne bo pretiravanja, množice nezadovoljnih ljudi.

Zakaj so nezadovoljni? Poglejmo njih položaj! Plače. Ali bi bili mi s temi plačami zadovoljni? Pa recimo, da bi za sproti še bile! Toda kaj bo, če pride nesreča, bolezen, starost? Kaj bo z družino, če oče-delavec pred časom umrje? (Ne smemo tu misliti na zavarovanje, zakaj to je že neka pridobitev, ki si jo je delavstvo izsililo, kolikor si jo je!) Kaj bo, če zmanjka dela, če podjetje delo ustavi? Tedaj bo vsa družina brez strehe in kruha na cesti. Ker je moderno gospodarstvo radi konkurence še v veliki meri labilno, nestalno, zato je takšna brezposelnost sedaj tu sedaj tam skoraj reden pojav. Zato se delavske družine selijo iz kraja v kraj, na Westphalsko, na Francosko, v Ameriko, brez doma in domovine. Njih otroci ne vedo, kaj je domek, kaj domača zemlja, kaj sladki domači

spomini in običaji, vse to jim je tuje, kakor so njih starši tujci med tujci.

Delavci so dostikrat tujci zlasti v podjetjih samih. Med delodajavci in delavci ni nobene duševne skupnosti — lastniki so dostikrat neznani člani brezimne družbe, — veže jih le črka pogodbe. Podjetniku ni delavec kot človek nič mar, mar mu je le njegova delovna sila. Ta sila mu je blago kakor drugo blago, ki ga izkuša dobiti kar najbolj poceni in ga kar najbolj izrabiti. Delavcu tovarna ni kraj veselega dela. Kako naj bi tudi delavca veselilo to duhomorno in dolgočasno delo po modernih podjetjih, dan za dnem ali noč za nočjo vedno eno, eno, eno? Tako delo, če je dolgo, mehanizira počasi dušo samo; ob stroju postane tudi delavec stroj. Duševnega nagiba pa, ki bi tudi takšnemu delu dalo neki mik, tega ni. Kaj delavcu mar, koliko se pridela, saj se ne zanj in on nima nič od tega, če se še toliko pridela!

Poleg tega je ves položaj navadnega delavca v modernem gospodarstvu kakor nekaj sramotnega. Kmet je kmet, obrtnik obrtnik, trgovec trgovec, delavec ni nič, samo »delavec«. Delavci niso enakopravni člani človeške družbe, niso urejeni v družbo, nimajo v njej svojega mesta. Delavci so masa, ki jo družba izrablja, kolikor jo rabi in kadar jo rabi; če je ne rabi, jo izloči in prepusti samo sebi. Kaj to, da je delavec človek, kaj človeška osebnost, kaj človečanske pravice! — Vse to n. pr. akcijsko družbo nič ne briga, njo briga le to, koliko bo profita!

Ako vse to povzamemo, bomo morali priznati pravično sodbo Leona XIII., ki je v okrožnici »Rerum novarum« dejal, da je večji del današnjega delavstva »v nevrednem, bednem in nesrečnem položaju« in da je nekaj mogočnjakov naložilo množici proletarcev skoraj »sužnji jarem«. Prav za prav so bili sužnji v nekem pogledu v srečnejšem položaju. Za sužnja je bilo gospodarja vendarle nekoliko skrb, ker se mu ga je škoda zdelo. Delavca v modernem gospodarskem procesu podjetje skoraj vedno lahko brez izgube nadomesti, zato je posamezni delavec v kalkulu modernega gospodarstva manjše cene, kakor je bil v kalkulu pogankega gospodarstva suženj. In vendar moramo vsi priznati, da vrši moderno industrijsko delavstvo važno funkcijo v življenju človeštva.

Ali ni torej tu neko veliko zlo modernega gospodarstva?

2. Moderno gospodarstvo radi konkurence samo sebe žene naprej in naprej. Vedno nove naprave, novi stroji, nove metode! Za vse to pa je treba več in več denarja. Zato podjetja iščejo kredita. Banke zbirajo denar in dajejo kredit. A za kredit hočejo posebne varščine. Tako dobivajo banke vedno večjo moč nad podjetji. Počasi prehajajo podjetja sploh v popolno oblast bank. Tako banke gospodujejo bolj in bolj v vsem gospodarskem življenju, a tudi nad vsem, kar je z gospodarskim življenjem v zvezi.

Česa zlasti potrebuje gospodarstvo v naši dobi?

Jako močno pomagalo mu je časopisje. Časniki mu delajo reklamo. Ne le z inserati, kakor bi kdo mislil, temveč posebno še z gospodarskimi članki inoticami, s članki o gospodarski politiki, celo s članki, ki v njih o gospodarstvu sploh ni govora. To je v zvezi z drugim činiteljem, ki je od njega gospodarstvo zelo odvisno. Ta činitelj so politične stranke in vlada. Posamezne panoge gospodarstva in posamezna podjetja so zelo odvisna od tarifne in carinske politike, nekatera od državnih nabav. Kdo daje te nabave, kdo določa carine in tarife? Končno vlada. Vlada je pa odvisna od političnih strank. Zato si izkuša gospodarstvo po časopisju nakloniti vlade, ali celo spraviti v vlade svoje može. Zato podpira in krepi politične stranke, ki upa od njih te pomoči.

Kakor so pa nad vsem gospodarstvom zavladale banke, tako skušajo banke zavladati tudi nad časopisjem in politikom. In ni mogoče več zanikavati, da se jim je to že v veliki meri posrečilo. Banke ravnaajo močno strujo v toku javnega mnenja; banke posegajo z bogatimi sredstvi v volitve; banke pošiljajo svoje ljudi v parlamente; banke dvigajo svoje može v ministrstva, in hude tožbe o javni korupciji, ki se bolj in bolj glase vsepovsod, so obenem v veliki meri obtožbe gospostva bank. Če pogledamo po svetu, vidimo, da so že cele države odvisne od milosti in nemilosti bank. Po svetu vlada vedno strašnejša plutokracija.

Kdo bo dejal, da ni to veliko zlo?

3. Nihče več ne taji, da je bila velika zadnja vojska predvsem gospodarska vojska. Delovali so kajpada tudi drugi vzroki, a poglavitni je bil gospodarska konkurenca med Nemčijo in Anglijo. Prav tako gotovo je, da bo prihodnja velika

vojska na Daljnem vzhodu, če je končno vendarle ne prepreči pamet, gospodarska vojska.

Vzroke za to nosi zopet moderno gospodarstvo samo v sebi.

Konkurenca sili moderno gospodarstvo, da bolj in bolj povečava podjetja in proizvaja več in več, ker je proizvodjanje v masah cenejše in cenejše proizvodjanje ubija konkurente, ki z manjšim obratom ne morejo tako poceni proizvodjati. Za večje mase produktov je pa treba tudi večjih trgov. Tako se začne konkurenca za trge. Ker so domači kmalu premajhni, se treba zagnati na tuje in svetovne trge. Tu pa gospodarstvo ene države trči na gospodarstvo drugih držav, ki so jim tudi meje doma preozke. Tako nastane konkurenca na svetovnih trgih. Ker pa moderne države ščitijo vsaka svoje gospodarstvo, ta konkurenca na svetovnih trgih pomeni že nasprotja držav samih. Vsaka država bi rada izpodrinila drugo, in da bi se to tudi uspešno zgodilo, uporablja svojo gospodarsko in politično moč. A pritisk poraja odpor in zadnje politično sredstvo modernih držav je vojska.

Z druge strani potrebuje velika industrija mnogo sirovin, ki jih dostikrat doma ni. Zato mora iskati teh sirovin drugod, seveda čim najbolj poceni. Zato jih zopet izkuša dobiti z državno pomočjo. Država naj sklene s takšnimi deželami posebno ugodne trgovske pogodbe ali naj jih izkuša celo pritegniti v svojo »interesno sfero« in dobiti »eksploatacijo« zemeljskih zakladov in deželnih pridelkov v svoje roke. Še najlaglje se to doseže, če si je mogoče take dežele osvojiti in jih izpremeniti v kolonije. Zopet je ta težnja ne le težnja ene države, temveč tudi drugih, zato je zopet zelo naravno, da tudi radi teh kolonialnih interesov trčijo države druga ob drugo. Spomnimo se le na take spore med Italijo in Francijo v Afriki, med Anglijo in Francijo v Mali Aziji, med Rusijo in Japonsko na Kitajskem in na druge še bliže naših meja!

Francozi imajo pregovor, da je največ preprirov in nasprotij kriva ženska. »Cherchez la femme«, pravijo, le iščite, če kje nastane kak prepir, pa boste našli, da je vmes ženska! Moderni Amerikanec je premenil ta izrek v drugega: »Cherchez le petrol!« To se pravi, če nastane kje na svetu med državami konflikt, le pogledjte, pa boste našli, da gre za petrolej, za nafto, za vrelce kamenega olja, ki ga moderna industrija potrebuje več in več (za motorje, ladje, avtomobile, aeroplane itd.). Seveda

ne vedno vprav za petrolej! Pregovor hoče reči, da so vzroki svetovnih konfliktov v naši dobi izvečine gospodarski. Gre za petrolej, za železo, baker, premog itd., ali pa za trge. In čim bolj se države industrializirajo, tem bolj se takšni konflikti množe.

Tako moderno gospodarstvo, kakršno je, takorekoč goni države v vojske. Grmenje velikih motorjev po velikih središčih moderne industrije je kakor grozljivo napovedovanje novih vojska.

Ali ni tudi to veliko zlo?

O duhovnem opustošenju, ki ga zremo povsod v zvezi z modernim gospodarstvom, niti ne govorimo. Nekristjani (Rabindranath Tagore, Mahatma Gandhi in dr.) se čudé vprašujejo, kje je krščanska kultura. »Zadnja vojska« — tako je dejal prvoboritelj Indcev Gandhi — »je odkrila satanično naravo civilizacije, ki dandanes gospoduje v Evropi. Zmagovavci so kršili vse zakone javne morale. Nobena laž jim ni bila prenikotna. In vzrok vseh teh zločinov je sirovo materialističen. Evropa ni več krščanska. Evropa moli mamona.«

Imenujmo tisto v modernem gospodarstvu, kar povzroča vse to zlo, kapitalizem, pa bomo takoj edini, da je kapitalizem veliko zlo!

II.

Seveda se moramo sedaj vprašati, kaj je tisto, in pa, ali se po pravici imenuje kapitalizem.

1. Kaj je torej tisto, kar tlači delavce, dviga plutokracijo in ogroža svetovni mir?

Jasno se zdi najprej, da ni to sama tehnika, tehnična plat modernega gospodarstva, namreč proizvodnjanje v tovarnah in s stroji.

Priznati je treba, da je tudi s stroji neka težava. Stroji nadomestujejo človeško delo in tako zmanjšujejo potrebo človeškega dela. Če pa ni več treba toliko človeškega dela, si mislijo nekateri, tudi ni več treba toliko delavcev. Stroji bi bili torej sovražniki delavstva. In res so se delavci v začetku kapitalizma obrnili najprej zoper stroje in jih začeli razdirati, tovarne pa požigati. Še zadnji čas je menil angleški konvertit, znani pisatelj Chesterton, da bi bilo treba stroje uničiti. Toda take misli se morejo vzbujati le v nenaravnih razmerah današnjega gospodarstva. Samo po sebi so stroji le dobrota. Če stroji nadomestujejo človeško delo, človeštvu delo olajšujejo.

Obenem pa stroji povečujejo množino dobrin. A kako bi moglo to biti samo na sebi zlo, če človeštvo ob manjšem delu dobiva večjo množino dobrin? Stari grški mislec Aristoteles je sanjal, da bo nastopila za človeštvo zlata doba, ko bo snovalnica na statvah sama snovala. Ako dejansko ni nastopila, morajo biti za to posebni vzroki.

To torej, da se v naši dobi proizvaja s stroji, ni zlo in zato po naše tudi ni kapitalizem.

Še manj se sme po naše imenovati kapitalizem tako zvana racionalizacija gospodarstva. Racionalno gospodarstvo, to je umno gospodarstvo (ratio = um). Umno je pa gospodarstvo, kjer se s čim najmanjšimi silami in stroški dosega največji uspeh. Jasno je pa, da je takšno umno gospodarstvo lahko tudi pametno in zato ne zlo. Kakšno zlo naj bo to, če se v podjetjih ne tratijo po nepotrebnem sile in ne trati blago? Prav zato po naše tudi ni noben kapitalizem, če se v gospodarstvu vodijo o vsem natančni računi, če se radi tega vse preračunava v denarju.

Morda je to vzrok vsega zla, da sta delo in kapital ločena in stoje delavci nasproti podjetnikom v mezdnem razmerju?

Marx je mislil, da je tako. Po njegovem mnenju človeško delo in samó človeško delo proizvaja gospodarske vrednote, zato bi bil nujno ves dobiček utrغان delavcem in kapitalizem vprav ta protinaravna uredba modernega gospodarstva, da kapital po fikciji nosi, ker si lasti, kar so pridelali prav za prav samo delavci.

Toda ne glede na to, da drugi zlasti zadnji čas to Marxovo mnenje dosti splošno zametajo (češ, da je vsota gospodarskih vrednot odvisna ne le od človeškega dela, temveč tudi od produktivnosti kapitala, če je omejen in v zasebni lasti), bi bilo tudi možno, da bi se sploh ne delalo za dobiček, ampak za potrebo in bi dobivali delavci pošteno plačilo za svoje delo. Tudi v tem razmerju delavcev do podjetij ni torej bistvo kapitalizma.

Mislimo si pa, da v to razmerje, v to proizvajanje s stroji, v to racionalizacijo poseže pohlep po profitu in da se ta pohlep ne ustavi pred nobenimi božjimi in človeškimi zakoni, in mislimo si še, da se ta brezobzirni pohlep takorekoč utelesi v gospodarstvu — pa bomo imeli takoj vse tisto zlo in bomo

imeli kapitalizem. Ta pohlep po profitu bo izkušal z vsemi sredstvi izbiti iz gospodarstva kar največ profita. Na to bo merilo vse preračunavanje, na to vsa racionalizacija, na to uvajanje strojev, na to ravnanje z delavci. Ta pohlep bo izkušal kar najbolj izkoristiti delavce in njih delovne sile, ubiti in izločiti konkurente, osvojiti si trge. Izkušal bo z bankami zagospodovati nad podjetji in denarnim trgom in iz profitov kotiti profite. Povzročal bo torej vse tisto zlo, ki je tako značilno za moderno gospodarstvo.

In vprav to je posebnost modernega gospodarstva, da se je v njem res utelesil brezobzirni pohlep po profitu. Moderno gospodarstvo nosi samo v sebi brezobzirno hlepenje po profitu in tako kapitalizem! Nihče najprej ne more prerekati, da je naravnano vse moderno gospodarstvo na profit. Zmisel vsemu modernemu gospodarstvu daje beseda »rentabiliteta«. Ko se ustanavljajo podjetja, ni vprašanja, ali so ljudstvu potrebna, temveč ali se bodo »rentirala« in koliko bo nosil vloženi denar. Moderni človek ne ustanavlja podjetij, ker vidi, da ljudje tega in tega potrebujejo in bi jim rad oskrbel teh dobrin (seve tudi z namenom, da bi sam pri tem kaj zaslužil in se tako pošteno preživiljal). So tudi takšni podjetniki, a ti niso »podjetniki« v pravem zmyslu. Pravi podjetniki mislijo samo na dobiček. Tak podjetnik ima morda več ko dosti imetja, da bi se lahko pošteno preživil, a on bi rad, da bi se mu odvišni denar bogato obrestoval in se imetje množilo in množilo. Morda bi tudi rad — tudi to je značilno zlasti za velike in mogočne podjetnike — z denarjem zagospodoval v svetu. Človeške potrebe so torej modernemu gospodarstvu le sredstvo za dobiček. To je tako gotovo, da moderno gospodarstvo z reklamo celo umetno vzbuja potrebe, ki jih ljudje prej niti čutili niso. Ljudje naj bi si zaželeli takšnih in takšnih reči, da bi imelo podjetje več profita. Tako je vse moderno gospodarstvo res naravnano na profit.

Dejal bi kdo: ali naj bo mar naravnano na izgubo? Lehko bi bilo naravnano ne na izgubo in ne na profit, ampak na preskrbo človeških potrebščin. Saj je tako z nekaterimi javnimi napravami. Ne neso nič, a komune jih vzdržujejo, ker so ljudstvu potrebne.

S to naravnavo na profit je pa že dan sam po sebi gon, da izkuša moderno gospodarstvo ta profit tudi dejansko doseči.

To je tisti v modernem gospodarstvu takorekoč utelešeni pohlep po profitu, ki ga lahko imenujemo mamonizem.

Takšen mamonizem seveda ni da bi moral biti brezobziren in brezvesten. Toda za moderno gospodarstvo je značilno in usodno dalje to, da se je v njem z mamonizmom skopčal liberalizem.

Liberalizem, ki je oznanjal vsesplošno svobodo, je še posebej za gospodarstvo oznanjal svobodo od vseh nraavnih in socialnih zakonov, svobodno konkurenco in svobodno pogodbo. To se pravi: po načelih liberalizma ima gospodarstvo samo svoje zakone, ki se po njih razvija; z moralo nima gospodarstvo nič opravka; tudi država naj se ne vtika v gospodarstvo; gospodarstvo potrebuje za svoj razmah popolne svobode: svobodno naj sklepa pogodbe z delavci; v svobodni tekmi naj se uveljavlja, kar je zdravega in močnega; kar je slabotnega naj pa propade! Ta liberalizem je sprostil tisto dosti naravno hlepenje po dobičku vseh ozirov, vseh pomislekov vesti, vseh ovir socialnih zakonov. Ta je opravičil tisto divjo konkurenco, ki izpodriva in ubija slabotnejše poedince in narode ter povzroča mednarodne konflikte. Ta je opravičil oderuštvo in vsako izkoriščanje. Zato je za to dobo, kakor je naglasil Leon XIII. v že imenovani okrožnici »Rerum novarum«, značilna »usura vorax«, požrešna, samogoltna lihva »v novih oblikah«. Na podlagi »svobodne pogodbe«, ki je res svobodna vseh nraavnih ozirov, a jo delavcem težka skrb za življenje dostikrat naravnost izsiljuje, se določajo delovni pogoji, plače, delovni čas, delo. Jasno je, da bo tem večji dobiček, čim nižje plače, čim daljša delovna doba, čim večja izraba delovnih sil. Zato nosi moderno gospodarstvo z mamonizmom in liberalizmom v sebi tudi težnjo, držati delavstvo na čim najnižem položaju.

Tako je jasno, kaj je osnovno zlo v modernem gospodarstvu: mamonizem in liberalizem. To dvojje povzroča vse drugo zlo.

Zopet se moramo spomniti, da je odpor delovnih stanov proti temu gospodarstvu gospodarstvo liberalizma že v marsičem omejil. Izsilil je priznanje, da tudi država sme in mora posegati v narodno gospodarstvo; izsilil je že razne socialne zakone. Tudi so zastopniki tega gospodarstva uvideli, da jih medsebojna konkurenca le preveč slabi, zato se družijo v kartele in truste in skušajo dobiti monopolno stališče.

Kljub tem socialnim zakonom je pa težnja moderne ga gospodarstva radi notranjega gona vedno ista: čim več profita! Zato tudi monopolnega stališča, če se mu ga posreči osvojiti, moderno gospodarstvo ne porablja za to, da bi izboljšalo položaj delavstva, ampak da si zagotovi še stalnejši in višji dobiček.

Ker sta mamonizem in liberalizem ustvarila prav posebno obliko gospodarstva, zato tudi osebno pošten in morda najboljši podjetnik ne more dosti drugače ravnati kakor drugi: ne more, kakor bi morda rad, znatno zvišavati plač, krajšati delovnega časa itd. Zakaj tudi on stoji pod zakoni tega gospodarstva, ki se jim mora pokoriti ali pa propasti. Tako ne more po svoji volji izpreminjati cen; ne sam določati obrestne mere za denar, ki si ga za podjetje iz bank izposoja, po cenah in obrestih so pa določene že bolj ali manj tudi plače. Seveda so tu neke meje in tem širše meje, čim večja so podjetja. Za posameznika so pa te meje pač zelo ozke.

Lehko pa kajpada nepošten podjetnik z osebno samovoljo položaj delavstva še poslabšuje. So razne metode in praktike, ki z njimi tak podjetnik delavca na razne načine lahko izkorišča. Zakaj marsikaj je mogoče mimo zakonov in tudi proti zakonom, zlasti tam, kjer je od črke zakonov do njih življenja še zelo daleč.

2. To gospodarstvo, ki sta v njem utelešena mamonizem in liberalizem, imenujemo torej kapitalistično.

Zakaj?

Troje tiči po našem mnenju v besedi »kapitalizem«; prvič, da je takšno gospodarstvo naravnano na profit, da mora v njem vse nesti, da dobiva vse značaj »kapitala« (caput = glavnica, ki se neomejeno in v neskočnost obrestuje); drugič, da je to za vse gospodarstvo značilno, da se vse po tem ravna, da ta ozir na rentabiliteto vse določuje, da je misel o kapitalu in obrestovanju v osredju vsega (kapitalizem = gospostvo kapitala); in tretjič, da tako kapital gospoduje tudi nad človekom kot tiran, ki so mu milijoni ljudi le »materijal«, le sredstvo za njegovo bogatenje.

Vse to troje pa je očitno v modernem gospodarstvu, kakor smo ga označili. Zato to gospodarstvo po pravici imenujemo kapitalistično. Kakor smo že dejali, ne tehnika ne racionalizacija sama po sebi ne daje še modernemu gospodarstvu kapitalističnega značaja, temveč tista mamonistična naravnava na profit

pa tista utelešena liberalna miselnost, ki opravičuje vsak profit, pa naj si bo dobljen kakorkoli, na še tako oderuški način. Radi naravnave na profit podjetja morajo nositi profit, sicer nimajo zmisla. Radi tiste liberalne miselnosti pa nihče več ne gleda na to, odkod profit: profit je profit. Tako se tudi očitno izkoriščanje »legalizira« po svobodni tekmi gospodarskih sil. Zdi se naravno, da podjetnik izkuša delovne sile kar najbolj izkoristiti. Ako delavec meni, da to ni prav, naj svobodno odpove svobodno pogodbo! Prav tako išče bančni denar najvišjih obresti. Nihče ne vprašuje, ali niso previsoke. Če jih more dobiti, nikdar niso previsoke. Saj so po miselnosti liberalizma zopet le rezultanta gospodarskih sil, morala pa v gospodarstvu po tej miselnosti nima nobene besede!

To je po naše kapitalizem.

III.

Ako se zedinimo glede tega pojmovanja in poimenovanja, tedaj pa tudi naše sodbe o kapitalizmu ne bodo več daleč narazen.

1. Zlehka se bomo sporazumeli, da je takšno kapitalistično gospodarstvo protinaravno, protisocialno in tudi protikrščansko.

Gospodarstvo bi moralo po svoji naravi služiti človeštvu, da bi ga preskrbovalo s potrebnimi dobrinami. To gospodarstvo pa ne služi temu namenu, ampak profitu in še le radi profita proizvaja potrebne in nepotrebne dobrine ter jih s kričečo reklamo vsiljuje ljudem. In to je nenaravno. Nenaravno je tudi, da mrtvi kapital gospoduje nad človekom.

Nesocialno je, da delavci, ki tvorijo v moderni dobi že veliko večino človeštva, nimajo v človeški družbi mesta, ki jim gre. Nesocialno je, da ta velika večina mora živeti proletarsko življenje brez doma in brez domovine. Nesocialno je, da je ta večina ljudi radi nenaravne uredbe gospodarstva na splošno trajno obsojena v negotovost in bedo.

Kar je nenaravno in nesocialno, to je pa obenem že tudi nekrščansko. Krščanstvo hoče, da vladajo v vseh človeških uredbah naravni nravni in socialni odnosi. Protikrščansko je, če mrtvi kapital gospoduje nad človekom; protikrščansko, če je vse gospodarjenje materialistično naravnano na profit; protikrščansko, če se blaginja milijonov žrtvuje bogatemu poedincev.

Krščanstvo hoče, da vladajta tudi v gospodarstvu velika nravna zakona pravičnosti in ljubezni. Moderno kapitalistično gospodarstvo je pa načelno brez morale, dejansko pa tudi le prevečkrat brez ljubezni in brez pravice. Zato je dejal Leon XIII., da je zavladelo to veliko zlo, ko je v dobi liberalizma »javno življenje in zakonodavstvo odvrгло religijo«.

2. Jasno je po tem tudi, da ne moremo obsojati delavstva, ako se bori proti zlu kapitalizma, da se moramo marveč z njim boriti.

Dokler bo vladal v gospodarstvu kapitalizem, nimajo delavci nobenega upanja, da bi se rešili proletarstva. Kapitalizem jih bo tiščal k tlom in držal v proletarskem položaju. Zato si zastopniki kapitalizma in delavci stoje nasproti kakor dva sovražna tabora. Po naravnem namenu gospodarstva bi morali biti ena skupnost, saj skupno proizvajajo, a kapitalizem jih je raztrgal na dvoje: na eni strani so kapitalisti, na drugi proletarci. Ta dva razreda se borita med seboj: proletarci se bore za svoje človečanske pravice, kapitalisti se bore za profit, ki ga kapitalistična podjetja morajo nositi; a med temi nasprotujočimi si težnjami, dokler gospoduje kapitalizem, ni možno soglasje. Zato je razredni boj nujna posledica kapitalizma.

3. S tem so pa pač rešena tudi nasprotujoča si mnenja o kapitalizmu.

Industrija, tudi velika industrija, je dobra in potrebna, za nekatere kraje rešilna, a zlo je, da je v moderni dobi z njo združen kapitalizem, to je, mamonizem in liberalizem z razbrzdanim pohlepom po profitu. Industrija daje množicam kruha, a kapitalizem je kriv, da je ta kruh tako grenak. Kdor vidi kruh, pozdravlja industrijo; kdor okuša, kako je grenak, kolne kapitalizem.

Ne zametamo torej industrije, a zametamo kapitalizem. Zavedamo se pa, da se to dvoje še dolgo ne bo dalo raztrgati in da bo treba še dolgega dela za novo, po naravnih, socialnih in krščanskih načelih urejeno gospodarstvo.

II. Krščanska uredba družbe.

Franc Terseglav.

Da današnja družba ni urejena po krščanskih življenjskih načelih, nam je vsem jasno. Cerkev sama je to posvedočila s svojega najvišjega avtoritativnega mesta po okrožnici Rerum

novarum papeža Leona XIII. Ne trdimo seveda, da je današnja takozvana civilizirana družba že povsem nekrščanska, niti da bi čisto hote in vedoma k temu stremela, ampak ugotovljamo samo dejstvo, da se po nekih deloma zavestnih deloma nezavestnih silah in tendencah temu čedaljebolj približuje: v politiki, kjer se je Cerkev kot najvišja ravnajoča moralna sila popolnoma izločila, v kulturnem življenju, kjer se ima, postavljena skoraj čisto sama nase, boriti zoper brezversko moralo in pojmovanje vesoljstva, predvsem pa, vsaj kar se prakse tiče, na področju gospodarskega udejstvovanja, kjer se je tekom enega stoletja že skoraj popolnoma zopet uveljavilo v življenju poganstvo. Neki znamenit, od cerkvenega nauka popolnoma neodvisen moderen mislec in političen delavec je nedavno to zopetno popogajenje Evrope in vseh od belega plemena zavojevanih delov sveta močno podčrtal. Najgloblji vzrok tiči v odpadku znatnega dela krščanskega sveta od zedinjujoče velesoljne cerkve v XVI. stoletju, ki fatalno sovпада z zavojevanjem novih zemelj in njihovega bogastva po belem plemenu; v močnih naravnih nagonih po moči, nadvladstvu, tlačenju in ugonabljanju slabjših, ki so svojski belemu plemenu, katero živi na zelo majhnem, z zemeljskimi dobrinami v primeri z drugimi bolj skopo obdarjenem kontinentu, na katerem si mora, stlačeno po svoji plodovitosti na tesnem prostoru, le z naprežanjem vseh svojih sil v najintenzivnejšem boju za obstanek služiti svoj kruh, domovanje, obleko itd., pa si osvajati v svrhu kolonizacije tuja ozemlja. Kakor hitro je zato Cerkev kot osrednja, zedinjujoča, od vseh priznana moralna sila po verskem razkolu v XVI. stoletju izgubila iz rok krmilo družbe, je bilo čisto naravno, da so se zopet zbudile te nagonске sile brezobzirne medsebojne tekme, izpodrivanja, borbe do iztrebljenja slabjšega, plemenskega sovraštva, tlačenja in izkoriščanja in da se brezkontrolno izdejstujejo, omiljene in omejene samo še 1. po neiztrebljivi krščanski tradiciji, 2. po nekaterih naravnih etičnih nagibih in 3. skupnem interesu obstanka, da se ne bi belo pleme samo popolnoma oslabilo in izrodilo, oziroma čisto propadlo. Kakor vidimo, ni torej nobenega vprašanja o tem, da evropska družba dejansko drči navzdol v neko krščanskemu idealu o človeškem sožitju popolnoma nasprotno stanje, čeprav v tej družbi še tlijo možnosti novega dviga, čeprav se idealizem pod navalom življenskega materializma in njegovih brezbožnih teorij ni še čisto zrušil in že sama narava

v svrhu samoohranitve našega plemena kriči po obratu in preporodu: vprašanje je samo, kako sprostiti sile, za ta prepored, kako priboriti krščanskim načelom o družbi zopet veljavo in kako to družbo dejansko preurediti. Zakaj po duhovnih bojih in raznoglasjih prvega desetletja po svetovni vojni se zdi, da so katoličani celega sveta glede vrhovnih smernic, po katerih naj se družba preuredi, v glavnem na jasnem, o čemer pričajo tudi resolucije našega socialnega dneva, ki obsojajo življenje od dohodkov brez dela, zelo energično podčrtavajo v nasprotju s statičnim pojmovanjem lastnine dinamično pojmovanje, ki utemljuje upravičenost lastnine v njeni socialno koristni funkciji, in puščajo delavstvu celó možnost, da samo prevzame po svojih korporacijah vso produkcijo, da le ne po revoluciji; da torej privatni podjetnik vsaj kot velepodjetnik ali anonimni trust sploh izgine, ampak so vsi delavci in obratovodje v službi skupnosti, države, pri čemer se ob vedno naraščajoči splošni in strokovni izobrazbi ugovor, da bi s tem prenehala vsa iniciativa kot motor vsega napredka, razblini v prazno frazo, diktirano od strahu po izgubi razredne nadvlade par ljudi nad množico. V teh smernicah smo edini; gre le 1. za to, kako jih konkretno na produkcijo in razdelitev zemeljskih dobrin primeniti, kar zahteva intenzivnega študija, podrobne gospodarske in socialne izobrazbe, socialnega dnevnega dela, — 2. odkritosrčne ljubezni za socialni blagor množice, popolno včutenje v njen položaj in brezpogojno pritrditev k osvoboditvi delavstva od kapitalističnega suženjstva. Treba nam torej tako marljivih delavcev na polju temeljne gospodarsko-socialne preureditve družbe kakor prerokov in klicarjev, ki netijo ogenj navdušenja za zmago zatiranega delavskega sloja; treba, da nam prizadevanja na tem polju niso preračunana po kakršnikoli političnih vidikih, da niso narekovana samo od strahu, da ne izgubimo teh ali onih postojank, ali pa celó od taktičnih ozirav, da bi se množice za silo kolikor toliko zadovoljile, da bi se vladstvo kapitalističnega sloja po večjih ali manjših odstopkih zasiguralo, ampak naša stremjenja morajo izvirati iz edinega motiva, da se uveljavita v človeški družbi bratovska vzajemnost in pravica.

Če se tedaj pri razmotrivanju, kako bodi družba po krščanskem etičnem razumevanju urejena, omejimo na gospodarsko plat, na način pridobivanja, predelovanja in razdelitve tvarnih dobrin, od česar je gotovo tudi politična in kulturna stran na-

šega življenja zelo odvisna, potem moramo pač kot vrhovno načelo postaviti, da mora narodno gospodarstvo biti naravnano ne na čim večji dobiček, temveč na to, da bi družba bila smotrno preskrbovana s potrebnimi stvarnimi dobrinami, to je, da bodi produkcija v prvi vrsti umerjena na konsum, konsum pa bodi urejen po pameti. Čim meri produkcija v prvi vrsti na profit posameznika ali posameznikov, majhnega dela človeške družbe, ki je v posesti kapitala, produkcijskih sredstev, je naravno, da je oškodovan drugi del, delavec, ki tvori pretežno večino človeštva; da imamo nadprodukcijo in z njo zvezane krize; da se poraja brezposelnost v velikih masah; da se umetno ustvarjajo nove potrebe; da se dobiček na eni strani kopiči s tendenco v neizmernost, na drugi strani pa temu proporcionalno narašča gmotna in duševna, moralna beda; da se kot nujna posledica tega množijo dohodki brez dela, oziroma da si majhen del družbe prilaščuje deleže iz tujega dela in se po taki krivični pomnožitvi imetja v neskončnost onemogočuje izkoriščani večini, da bi si pridobila zasebno lastnino, koliko je vsak potrebuje za človeka dostojno življenje; da se tako tlači in ponižuje človeška osebnost ter kratijo njene bogohotene naravne pravice; da človek ne velja, kar je v sebi kot etična osebnost in kot svoboden sotovorec gmotnih dobrin vreden, ampak le toliko, kolikor liki stroj nosi lastniku produkcijskih sredstev dobička; da se mu mezda ne odmerja po tem, kar nujno terjajo njegove naravne potrebe, njegovo človeško in stanovsko dostojanstvo in upravičena želja po materialnem in duhovnem napredku, ampak po tem, kolikor se mu more in sme dati, da podjetje čim več nese profita posestniku ali posestnikom kapitala; da se tako poruši vzajemnost, ki mora vladati v človeški družbi, in se ustvarjata dva razreda, od katerih eden brezobzirno izkorišča drugega, drugi pa reagira na to s sovraštvom, maščevanjaželjnostjo in pravtako egoistično razredno miselnostjo. Končno se iz takega stanja mora roditi to, kar danes kot poslednjo fazo v razvoju velekapitalističnega sistema vidimo pred seboj v vsej izrazitosti: razkroj družine, stanovanjska beda in brezdomstvo z vsemi njegovimi strašnimi posledicami, odtujenje žene njenemu naravnemu območju in perverzija moralnega reda v vsakem pogledu.

Razredni boj, ki se zaradi tega javlja v borbi delavstva zoper kapitalizem, je tedaj le odraz razredne miselnosti in razredne

ločitve, ki jo je povzročil s svojimi po samem svojem bistvu izkoriščevalnimi metodami kapitalizem; je naravna reakcija nanj; je nujno vzrastel iz materialističnega, mamonističnega duha kapitalizma. Jasno je, da se na tej podlagi družba more le razkrajati, da je nova krščanska uredba družbe nemogoča, dokler razredna miselnost v tem označenem smislu traja dalje.

Zato mora krščanski sociolog, politik, kulturni delavec stremeti v prvi vrsti za tem, da se postavi boj delavstva, ki je po kapitalizmu po sili bilo pahnjeno v razredno borbo, potlačeno in ponižano v razred, in sicer v manjvreden razred, na etično podlago, da se tedaj boj delavskega razreda poduhovi ali, če hočete, pokristjani s tem, da se mu 1. postavi visok etični cilj, to je brezrazredna, vzajemnostna človeška družba, ki je diferencirana po stanovih z njih stanovsko častjo in stanovskim pravom, tedaj družba, v kateri se razlike po naravi, individualni storitvi in zmožnosti, po važnosti posameznih socialnih funkcij za celoto ohranijo, izključuje se pa kolikor le mogoče izrabljanje in prilaščevanje sadov tujega dela, krivično imetje in njega krivično pomnoževanje v kvar drugega in celote, in 2. da se v svrhu take preureditve družbe iz razredne v stanovsko rabijo moralna sredstva, kakršna se po krščanski etiki smejo in tudi morajo rabiti v borbi za pravico, kadar so ogrožene velike in bistvene moralne vrednote človeka in človeštva. Poglavitno sredstvo je močna organizacija delavstva, po kateri si ne izvojuje samo boljših življenskih pogojev po znanih sredstvih, ki se jih poslužujejo strokovne organizacije, ampak tudi, in to v prvi vrsti, politično moč, torej silo (ne nasilje), ki sme uveljaviti etične socialne zahtevke v prid splošnosti z močjo in avtoriteto zakona. Po krščanskih principih morejo tedaj služiti v to svrhu najrazličnejša sredstva: kolektivne pogodbe, takozvane delovne skupnosti, izboljšanje delovnega razmerja v soglasju s podjetniki do velikih političnih borb po moderni demokraciji s končno tendenco, da zavlada delovno ljudstvo kot najštevilnejši in najvažnejši faktor in najbolj zdravi element človeške družbe.

Če se torej išče skupnost med delavcem in delodajavcem po strokovnih borbah in strokovnih sporazumih, se to ne sme označevati kot iskanje gnilih kompromisov ali kot poizkus, da bi se spravile v sklad etično absolutno utemeljene zahteve delavstva z nemoralnim razrednim stališčem in interesi kapitalizma

— kjer se to išče, je seveda kompromis gnil in skoraj nemogoč — ampak, prav umevana in uporabljana, morajo vsa ta sredstva — naj so bolj pomirjevalnega, soglasovalnega značaja ali pa ostro borbena — meriti kot na svoj končni cilj na to, da se izkoriščevalni kapitalistični sistem v korenini premeša kot nemoralen, protisocialen in nekrščanski. Kjer je mogoče v takozvanem buržuaznem sloju človeške družbe zbuditi okrnjene, uspavane etične sile in nagibe, tam krščanski politik in sociolog ne sme tega prezreti in mora to izkoristiti, išoč vzajemnostne rešitve; tam, kjer pa se moralno upravičenemu stremljenju tlačenih postavi nasproti nepopoljšljiva nemoralna sila, ki ni dostopna nobenemu vzajemnostnemu čustvovanju, nesposobna za prostovoljni notranji preobrat, tam pač tudi po krščanski morali, da se rešijo družba, najvišje moralne vrednote, socialni blagor, — tam, pravimo, tudi krščanska morala dovoljuje politično borbo do zelo daleč postavljenih meja: borbo bodisi proti tiranu bodisi proti tiranstvu oligarhije, kar je dejansko kapitalizem moderne veleburžuazije.

Naše resolucije naglašajo kot nekak zaključek iz tega sledeče: da ne bo zares primerne nove gospodarske oblike, če ne bo novega duha; novi gospodarski in družabni red mora biti oblika novega naravnega, socialnega in krščanskega duha, kakor je sedanji nered le oblika protinaravnega, protisocialnega in protikrščanskega duha.

K temu je potrebno pripomniti samo to, da bi se to napak razumelo, ako bi se položil v borbi za novo gospodarsko preuredbo družbe poudarek ali preveč na duhovno, moralno plat ali preveč na ono, ki se tiče izpremembe zunanje forme, v kateri se odraža gospodarska miselnost in produkcijski način gotove dobe. Čisto po pravici pravi moderni katoliški mislec, znani biograf in prevajalec spisov kardinala Newmana, Laros, da je s pridigami v današnji ljuti borbi razredov malo opravljeno, da se ni preveč ali celo izključno zanašati na moč etičnega ali verskega prepričanja, ki spričo vrojene človeške slabosti vedno podleže z neodoljivo silo toku gospodarskega dogajanja, da je neobhodno potrebno z zunanjimi odredbami pravnega značaja, s silo avtoritete in zakona preurejati, predrugačevati, izpreminjati vnanje forme, v katerih se obstoječi gospodarski red uteleša. Zato tudi naše resolucije naznačujejo več konkretnih rešitev delovnega razmerja med delavcem in delodajavcem, ne izključujejo niti prevzema produkcijskega procesa po delavstvu samem.

Ni treba k temu dodati, da spada semkaj še cela vrsta drugih konkretnih izprememb sedanjega pravnega in političnega reda, gospodarskih metod in socialnih odnosov; da se mora krščansko pojmovanje lastnine kot nečesa, kar je upravičeno samo v svoji splošnemu blagru služeci socialni funkciji, ali domače rečeno, v svoji pravilni uporabi v prid vsem in nikomur v škodo, uveljaviti dejansko tudi v pravu, kjer danes z nezmanjšano močjo vlada nekrščanski, čisto poganski statični pojem zasebne lastnine; da se mora možnost kopičenja gmotnih dobrin, kapitala, produkcijskih sredstev, premoženja zakonito zajezi do gotove meje, čez katero bi vsak plus postal socialno škodljiv; da je treba zavarovati za človeka dostojno existenco prav vsakega člana človeške družbe itd. itd. Naloga naših dnevov in kongresov, predsvem pa delavskih organizacij samih je, da se te zahteve čedaljebolj konkretizirajo, iz vsakdanje borbe razredov in njenih izkušenj izkristilizirajo. Bila bi pa zopet usodna zmeta, če bi se pri tem praktičnem delu za zamenitev sedanjih form gospodarskega procesa in socialnih odnosov, ki morejo biti v glavnem samo sad dolgega in trdovratnega boja med delavcem in delodajavcem, zanemarjala duhovna vzgoja in samovzgoja, zasajanje in porajanje novega duha, s katerim mora biti prešinjena nova družba. Nov, kolikorkoliko trajen družabni red more biti v celoti samo produkt novega etosa, novega vrednotenja vesoljstva in človeka, zopetnega zasidranja človeka in njegovega življenja v neskončnost, večnost; navezanja naše duše na božanstveno, brez katerega nobeno gospodarsko dogajanje, pridobivanje in množenje tvarnih dobrin in njih uživanje nima nobenega smisla. Ne samo, da so si o tem od samega početka popolnoma edini vsi katoliški sociologi, ampak to spoznanje si utira že pot med mislece, ki so od katoliškega življenskega nauka neodvisni, in med same marksiste, o čemer priča mnogo pojavov, zlasti pa takozvano verskosocialistično gibanje. Značilno je, da ena izmed resolucij verskosocialističnega tedna v Mannheimu avgusta t. l. soglašaja z zaključno resolucijo našega Socialnega dne, ki pravi: „Tudi boj delavstva, ki se danes vodi dostikrat v istem duhu kakor boj materialističnega kapitalizma, se mora po vzgoji in samovzgoji prešiniti z novim duhom, tako da bo delavstvo v resnici postalo znanilec in nositelj nove, pravične, krščanske družbe.“ Tako se vsi dobri in vse dobro najde vendar končno na eni in isti liniji, ki mora belo pleme enkrat dovesti do tako

ogromnega, temeljitega in v svojem zadnjem počelu tajnostnega preobrata, k medsebojni moralni vzajemnosti in odgovornosti v edinstvu vere, kakor je bil ogromen, do dna idoč in tajnosten oni preobrat pred 400 leti, ki je pahnil človeštvo iz božjega naročja v kaos samopovzdige, titanskega napora in ustvarjanja iz gole, od Boga odtrgane človeške moči do višin tehnike ob istočasnem propadanju in okrnjevanju vseh nadnaravnih in naravnih etičnih sil.

III. O zasebni lastnini.

Dr. P. Angelik Tominec O. F. M.

Socialno vprašanje današnjih dni obstoji v boju proti krivičnemu kapitalizmu, ki se je razvil v preteklem in sedanjem stoletju. Jedro tega boja je vprašanje zasebne lastnine, katero upravičeno zagovarjajo kapitalisti kot temelj kapitalizma, zame-tajo pa jo njega nasprotniki, ki upajo, da bo z uničenjem zasebne lastnine prenehal tudi kapitalistični sistem. »Zasebno lastnino hočemo odpraviti,« ponavljajo komunisti in socialisti vseh barv. »Zasebna lastnina je sveta,« trdi vsak prepričan krščanski socialist. »Zasebna lastnina je sveta,« prav tako trdi vsak bogatin, vsak veleindustrijalec in vsak veleposestnik. Na videz so ta načela različna in vendar niso, na videz so zelo podobna in vendar silno različna¹.

Razumljivo je vsled tega, da Socialni dan, ki naj bi bil nekako nadaljevanje katoliških shodov glede na socialno vprašanje, ni mogel iti preko te kardinalne točke ter je moral pojasniti stališče katolicizma z ozirom na problem o zasebni lastnini.

Katoliški nauk o zasebni lastnini je, lahko bi rekel, nauk naravnega prava. Le zdi se mi, da na tista podrobna vprašanja, ki so vprav dandanes pereča, ne daje točnega in natančnega odgovora. Pa o tem pozneje.

Narava ali recimo naravno pravo vodi v nekaj komunizem, ne morda tako, kakor da bi naravno pravo zahtevalo, naj bodo vse stvari skupne in ne bi smelo biti zasebne lastnine, ampak, kakor pravilno pravi Tomaž Akvinski, »po naravnem pravu

¹ Prim. A t o m, Zasebna lastnina je sveta. Delavska pravica I (1928) št. 13.

ni razlike v posesti,² ker narava pač ni nakazala posameznikom gotovega dela zemeljskih dobrin v zasebno lastnino. Dobrine te zemlje so po svoji naravi določene za vse ljudi brez izjeme. Vendar iz tega ne sledi prepoved zasebne lastnine, ampak le, da je zasebna lastnina nekak dodatek naravnega prava. Tomaž loči *ius naturale* (naravno pravo), ki je človeku skupno z živaljo, od *ius gentium* (mednarodno pravo)³, ki ima svoj izvor v človekovi umski naravi. Enako kakor razum, spadajo tudi izvajanja iz razuma, tako zvano mednarodno pravo (*ius gentium*) k človeški naravi in so v tem smislu del naravnega prava. In v tem smislu Akvinec izvaja iz njega lastninsko pravo.

Ker dalje človeška narava ni bila v vseh časih enaka (po katoliškem nauku o izvirnem grehu, bi namreč marsikaj v stanju nedolžnosti za človeka ne bilo potrebno, kar mu je postalo potrebno v stanju greha), zato delimo to naravno pravo v absolutno in relativno. Absolutno velja vselej in za vsakogar, relativno le za človeka v stanju izvirnega greha. Razlogi, ki jih navaja Tomaž Akv. za lastninsko pravico, kažejo, da je on smatral lastninsko pravico kot relativno naravno pravo, ki je potrebno le za stanje po izvirnem grehu pokvarjene človeške narave⁴.

Razlogi Tomaža Akvinskega za zasebno lastnino so sledeči:

a) Človeška narava je taka, da človek navadno bolj skrbi za to, kar je njegovo, kakor za to, kar mu je skupno z mnogimi drugimi; naravni odpor proti delu je večji, kjer je treba delati za skupno last; — b) zaradi reda v opravljanju raznih opravil je bolj koristna zasebna lastnina, ker bi drugače nastale največje zmešnjave, če bi hotel delati enkrat eden to, drugi drugo brez razlike; c) lažje se varuje gospodarski mir, če je vsak zadovoljen s svojo zasebno lastnino⁵.

Kakor je iz teh razlogov razvidno, je Tomaž Akv. po vsej verjetnosti smatral zasebno lastnino kot relativno naravno pravo.

² »Quia secundum *ius naturale* non est distinctio possessionum.« S. th. 2 II, q. 66, 2 ad 1.

³ ki ga pa ne smemo zamenjati z dandanašnjim mednarodnim ali meddržavnim pravom.

⁴ Prim. Otto Schilling, *Der kirchliche Eigentumsbegriff*. Freiburg i. Breisgau 1920, p. 39-52; Otto Brok, *Über die spezifische Einstellung des Katholizismus zur Wirtschaft*. Essen 1927, p. 17-21. Otto Schilling, *Die Staats- und Soziallehre des hl. Thomas v. Aquin*, Paderborn 1923 p. 213-220.

⁵ Prim. spor med Abramom in Lotom (I Mojz 13, 8. 9).

K tem razlogom pa dodaja Leon XIII. v svoji okrožnici *Rerum novarum* še nadaljnje, iz katerih postane jasno, da je načelo zasebne lastnine postulat absolutnega naravnega prava:

a) Umska narava človeka usposablja, da ne skrbi samo za sedanjost, ampak tudi za bodočnost. Nemogoče pa bi bilo, da bi mogel človek udejestvovati to svojo naravno skrbnost za bodočnost in svojo preračunljivost brez zasebne lastnine. —

b) Poleg tega je človek družinski oče in od tega zahteva naravno pravo, da preskrbi otrokom to, kar je potrebno za življenje, in da jih kolikor mogoče obvaruje pred možnimi nezgodami v življenju. In tudi te svoje dolžnosti ne more izvrševati brez zasebne lastnine. —

c) Dalje pa sklepa veliki papež, da človek s tem, ko obdeluje zemljo in zemeljske tvarine, jim takorekoč vtisne pečat svojega dela. In naravna posledica te zveze med delavskim objektom in delavnim subjektom je zasebna lastnina.

Novih bistvenih dokazov za naravno-pravno utemeljitev zasebne lastnine od Leona XIII. naprej nihče ni podal. Skoraj v vsej katoliški literaturi najdemo iste. Toliko v splošnem glede zasebne lastnine in v tem oziru mislim, da se strinjamo vsi.

Druga stran problema o zasebni lastnini pa je praktična. V kakšnem razmerju stoji teorija o zasebni lastnini do konkretne zasebne lastnine? Tu treba predvsem poudariti, da je treba dobro ločiti med naravno-pravno in zgodovinsko-pravno zasebno lastnino. Tu nastanejo šele vprašanja, in sicer zelo težavna vprašanja.

Zgledi zgodovinsko-pravne zasebne lastnine so veleposestva knezov, graščakov, škofov i. t. d.

Razumljiva je stvar glede škofijskih posestev. Škofje opravljajo službo apostolov, oznanjajo nauk Kristusov in s tem vzdržujejo temelje človeške družbe. Samoposebi umevno je, da te službe ne morejo v polnem obsegu opravljati sami, temveč potrebujejo duhovnikov. Če hočejo imeti duhovnike, morajo skrbeti za naraščaj v gimnaziji in bogoslovju. Skrbeti morajo za službo božjo, za ubožne duhovnike, za reveže i. t. d. Za vse to morajo naravno imeti tudi dohodke in v ta namen so jim bili izročeni od vernikov.

Veleposestva knezov, graščakov in drugih so, v kolikor niso iz novejšega časa, nekak ostanek srednjeveških fevdalnih časov. Graščaki in knezi so v tedanjih brezpravnih razmerah izvrševali službo današnjih srezkih poglavarjev, sodnikov in vrhu

tega pogosto tudi službo vojaštva in žandarmerije. Za izvrševanje teh dolžnosti so morali imeti posestva in dohodke. V današnjih časih, ko te službe izvršujejo drugi, je povsem naravno, da jih sme država razlastiti in jim pustiti toliko, kolikor potrebujejo, da se z delom prežive.

Utegnil bi kdo ugovarjati, češ, saj se iz teh dohodkov semtertja vzdržujejo javne dobrodelne in druge obče koristne naprave. Res je, toda ne morem videti pravega vzroka, zakaj naj bi za take obče koristne naprave prispeval samo del javnosti, ne pa vsa. Sicer je pa z g d o v i n s k o - p r a v n a zasebna lastnina zadeva, ki jo je treba temeljito preštudirati, da se ne bo nikomur storila krivica.

Enako važno, pa morda še bolj komplicirano je vprašanje o mejah naravno-pravne zasebne lastnine. Steinbüchel se je lotil tega problema ter je odgovoril, da se razteza tako daleč, kakor daleč se razteza to, kar je potrebno, da kdo more biti oseba (was zum Personsein notwendig ist). S tem je povedano malo ali nič⁶.

Naj ne misli kdo, da je to le ostroumno vprašanje brez praktičnega pomena za življenje. Vedeti moramo namreč, da je kapitalizem mogoč le vsled zasebne lastnine. In prav s tem dejstvom računajo kapitalisti in ž njim opravičujejo ves svoj kapitalistični sistem. In prav tako računajo s tem tudi njegovi nasprotniki ter s kapitalizmom zametavajo tudi vsako zasebno lastnino. Potrebno je zato postaviti mejo, kje je upravičena zasebna lastnina in kje se začne kapitalizem.

Ne da se tajiti, da je veri, cerkvi in krščanskemu ljudstvu neizmerno škodoval napačen pojem o zasebni lastnini in njenih mejah, ki so ga zagovarjali tudi nekateri katoliški sociologi in za njimi seve tudi katoliški politiki. Čuditi se moramo, kako more n. pr. katoliški pravoslovec Cathrein zagovarjati načelo, da je popolna lastninska pravica neomejena, tako da more lastnik stvar prodati, dati v najem ali celo uničiti, ne da bi s tem kršil enačno pravičnost (iustitia commutativa)⁷. Omejena je zasebna lastnina po njegovem naziranju le v toliko, da si

⁶ Prim. Brok, o. c. p. 23.

⁷ Viktor Cathrein S. J., *Moralphilosophie*⁵ II. Freiburg i. Breisgau, 1911, p. 126: »Es (das vollkommene Eigentumsrecht) ist aus sich unbeschränkt so daß der Eigentümer die Sache verkaufen, vermieten, selbst zerstören kann, ohne dadurch die ausgleichende Gerechtigkeit zu verletzen.«

sme tisti, ki bi bil v nevarnosti, da od lakote umrje, in ne more dobiti dela ali nobene usmiljene duše, prilastiti toliko, kolikor trenutno potrebuje, kjerkoli to dobi. Poleg tega nalaga ljubezen vsakemu dolžnost, bližnjemu pomagati v skrajni potrebi, v kolikor to dovoljuje vzdrževanje samega sebe in družine in pomoč njemu samemu ne bi povzročila večje škode.

Pravice do podpore ubogi nimajo. »Ker je število ubogih veliko, zato je moralo ostati prepuščeno »pametni« presoji bogatinov, ko ga izmed ubogih hočejo podpirati.«⁸ Prav tako tudi Hertling ne pozna nobene meje zasebni lastnini. Prilasti si lahko človek po njegovem mnenju vse, kar more podvreči svoji volji in ni še podvrženo drugi volji⁹. Na splošno pa lahko rečemo, da se sociologi tega vprašanja izogibajo, in zdi se mi, da se prav zato vprašanje o zasebni lastnini nikamor ne premakne.

Pojem o zasebni lastnini je najvažnejši v socialnem vprašanju. Okoli njega se sučejo končno vsa druga vprašanja. Ni tu vprašanje o potrebi, o umestnosti, koristi zasebne lastnine; to je za krščanskega socialista rešena zadeva; gre za meje zasebne lastnine. In tudi na to vprašanje je treba odgovoriti, ako hočemo pravilno usmeriti delo za rešitev socialnega vprašanja in socialne zakonodaje.

Po moji sodbi more postaviti to mejo le načelo, ki sem ga branil že leta 1925. v Socialni misli: Vsa lastnina končno izhaja iz človeškega dela in delo je vsakega človeka dolžnost. Le delo, naj si bo že telesno ali duševno, in nezasluženo uboštvo imata pravico do dobrin te zemlje. Prav to resnico na mnogih mestih podarja veliki socialni papež Leon XIII. v svoji znani delavski okrožnici: »Povsem resnično moremo trditi, da vsi ljudje splošno žive od dela.« »Z veliko radodarnostjo nam sicer zemlja daje vse stvari, ki so potrebne za ohranitev in zlasti za spolnitev življenja, ne bi pa mogla tega dajati brez človeškega obdelovanja in skrbi. Ker pa človek v pridobivanju naravnih

⁸ Cathrein, o. c. p. 320-321.

⁹ Georg Graf von Hertling, *Recht, Staat und Gesellschaft*, Kempten & München 1918, p. 119: »So also gilt, daß die Menschen sich die Güter der Erde unterwerfen sollen, damit wahrhaft menschheitliches Leben zustande kommt, so daß daraus für einen jeden die Befugnis stammt, alles das seinem Willen zu unterwerfen, was in die Herrschaft desselben eingehen kann und noch nicht einem andern Willen unterworfen ist.«

dobrin izrablja svoje duševne in telesne sile, si s tem prilasti tisti del telesne narave, ki ga je sam obdelal, vtisne mu takorekoč nekak pečat svoje osebnosti; tako da je povsem pravično, da je ta del postal njegova lastnina, in nihče ne sme na katerikoli način to njegovo pravico kršiti.« »Najizvestnejša resnica je, da bogastvo držav ne pride od drugod kakor od dela delavcev.« »Kakor učinek sledi vzroku, ki ga je povzročil, tako je tudi pravično, da spada sad dela tistemu, ki je delo izvršil.« In to je tudi povsem logično. Če obdelujem kamen, tako da postane poraben za zidanje ali tlakovanje, si ne pridobim lastnine do snovi kamna, pač pa do njegove oblike. Če je bil kamen tudi prej moj, je seveda celokupna vrednost obdelanega kamena prešla v mojo last; če je bil pa kamen koga drugega in če hoče dotični imeti snov obenem z novo obliko, tedaj mi mora obliko odkupiti. Če pa hočem jaz imeti obliko obenem s snovjo, moram pač jaz snov odkupiti. Če jih je več udeleženih pri oblikovanju, morajo pač le-ti dohodek med seboj deliti primerno delu vsakega »pomočnika«. V tej obliki je stvar jasna; v zamotanem ustroju sedanje družbe je zadeva sicer težja, nikakor pa ni neizvršljiva¹⁰. Drugi način pridobivanja lastnine, tako zvana prilastitev, je dandanes vsaj pri nas brez praktičnega pomena. Pogodba, darovi, prenos pa so itak že drugotni viri lastnine, ki jih moramo izvajati iz prvih dveh načinov.

Naravna in logična posledica tega je, da je dohodek brez dela nemoralen, in da je zato nemoralen tudi kapitalizem, pri katerem dela le denar brez osebne dela, bodisi kot kapital v finančnih zavodih ali v podjetjih. Nemoralen pa je zato, ker služi brez osebne dela, ker ima v sebi tendenco, da se avtomatično pomnožuje v brezkončnost, ker se zbira s tem kopičenjem premoženja v malo rokah velikanska oblast in moč, ki jo je možno za vse rabiti in zlorabiti, in ker vprav to povzroča nekrščanski razredni boj in sovraštvo med različnimi ljudskimi sloji.

Kapitalistični družabni red sloni na nemoralnem temelju in zato ne more na noben način biti moralen in dober. Njega odstranitev je v bistvu naravnega prava in v bistvu krščanstva.

Ko smo enkrat priznali, da je zasebna lastnina dovoljena in utemeljena v naravnem pravu, je povsem jasno, da mora biti prav tako vsakemu možno, pridobiti si zasebno

¹⁰ Cfr. Karl Lügmayr, Grundrisse zur neuen Gesellschaft. Wien 1927, p. 25.

lastnino, kakor jo naravno pravo vsakemu prisoja, in zato moramo iz tega sklepati, da je nemoralno vse, kar ovira ljudi, da si te zasebne lastnine ne morejo pridobiti.

Ker je gotova zasebna lastnina vsakemu potrebna, je jasna posledica tega dejstva splošna dolžnost dela. »Šest dni delaj in sedmi dan počivaj,« beremo v starem zakonu. »Kdor ne dela, naj tudi ne je,« beremo v novem zakonu. Kdor ne dela in vendar postane deležen zaslužka ali kakršnegakoli dobička, ki izvira iz dela, dela s tem krivico tistim, ki delajo¹¹.

Enako sledi iz tega dejstva, da se morajo polagoma obresti odpraviti ali, če ne povsem odpraviti, urediti tako, kakor zahteva duh cerkve, ki jih je skozi 1400 let prepovedovala in jih le deloma dovolila, da bi zabranila večje zlo: brezdanje oderuštvo.

Vprav obresti imajo tendenco, da kopičijo premoženje v brezmejno veličino. Obrtnik si izposodi 10.000 Din po 4⁰/₀ recimo. V 25 letih plača samo obresti 10.000 Din, kapitala, oziroma dolga še ni plačal nič i. t. d. Rothschilda cenijo na 40.000 milijonov mark. Ves ta denar si je tvrdka »prislužila« v sto letih. Samo nikar ne vprašaj, kako... In premoženje raste naprej. Recimo, da se teh 40.000 milijonov obrestuje le po 10⁰/₀, donaša to letno 4000 milijonov. Ker lastniki tvrdke tega denarja seve nikakor ne morejo porabiti, ga nalagajo v banke, kjer donaša nove obresti. Premoženje se tako nujno kopiči v neskončnost¹².

Skozi 1400 let je katoliška Cerkev sploh prepovedovala obresti. Dovolila jih je, računajoča z ljudmi, kakršni dejanski so, da bi revno ljudstvo otela brezdušnih pijavk, ki so zahtevale 40 do 80⁰/₀ obresti. Obresti pri tako zvanih montih, oz. ljudskih posojilnicah so znašale pri večjih izposojenih vsotah le 4 do 12⁰/₀. Manjše vsote so se dajale na posodo brez obresti. Idealnejše bi sicer bilo, če bi ne bilo treba jemati nobenih obresti, toda v danih razmerah je bilo med dvojnimi zlom boljše izbrati manjše zlo. Obresti tedaj nikakor niso merile na obožatenje posameznikov, kakor se to v toliki meri vrši dandanes, temveč so imele edini namen, pokriti stroške, ki so bili nujno zvezani z vzdrževanjem montov, oz. ljudskih posojilnic. Treba je bilo plačati

¹¹ Obširneje prim. A tom, Misli krščanskega socialista. Pravica VII. (1928), št. 16.

¹² Cfr. Josef Kral, Der christliche Sozialismus. Dillingen a. D. 1920, p. 38-39.

najemnino za prostore, plačati uradništvo i. t. d. Prebitki dohodkov, potem ko so se pokrili stroški, so se vrnili dolžnikom, ali pa razdelili med uboge. Na ta način obresti v tedanjem času nikakor niso bile sredstvo za izmozgavanje ljudstva in pot do obogatjenja posameznikov, ampak so bile ljudstvu res v blagoslov in korist¹³.

Omenjene slučaje brezmejnega kopičenja bogastva bi lahko pomnožili na tisoče. Kažejo pa jasno, da je vse govorjenje o zasebni lastnini prazno, dokler ni določena in uzakonjena meja te lastnine.

Utegnil bi seve ta ali oni ugovarjati, češ, če so brezdelni dohodki neupravičeni, kaj potem z dohodki, ki jih dobi človek recimo po loteriji, dediščini, če ima izredno rodovitno zemljo v vinogradu, če najde zaklad in podobno; ali so morda potem ti dohodki krivični? Nikakor ne. Predvsem treba tu pripomniti, da se pri ugotavljanju načel ne moremo ozirati na take izredne dohodke, ker to bo pač vsakdo priznal, da v realnem življenju ni možno računati z več ko dvomljivimi in nesigurnimi dohodki iz loterije, najdenih zakladov i. t. d.

Prav isto velja o bogatih dediščinah. Redke so in priznati je treba, da bo treba tudi dedno pravo še v marsičem izpremeniti. Tudi bogata dediščina nikomur ne daje pravice do brezdelja. Jasno je tudi, da morajo biti taki dediči primerno obdavčeni, ker z ozirom na to, kar imajo, uživajo neprimerno večjo pravno zaščito, kakor tisti, ki nimajo nič.

Podobno bi lahko rekli tudi o onih brezdelnih dohodkih, ki imajo svoj izvor v večji rodovitnosti zemlje ali naravnem prirastku premoženja, ki se vrši, recimo, v gozdovih i. t. d. Pri teh dveh vrstah dohodkov, in kar jih je še tem sličnih, ne čutimo krivice, ampak kvečjemu nevoščljivost radi neenake sreče. Krivični taki dohodki niso, ker bi enako morali govoriti tudi o krivični neenakosti ljudi glede nadarjenosti, lepote telesa, zdravja i. t. d. Pač pa ima država dolžnost, da se pri obdavčenju na tovrstne dohodke ozira iz enakega razloga kakor pri zgoraj omenjenih brezdelnih dohodkih. Očitna pa je neupravičenost brezdelnih dohodkov, ki so sadovi tujega dela in torej drugim utrgan zaslužek. Naš boj velja brezdelnim dohodkom

¹³ Obširneje prim. A. T. »Monti« bl. Bernardina Feltrskega. Socialna Misel I (1922), str. 205-206.

vobče, pa naj si imajo svoj vir, kjer hočejo; to je logična posledica splošne dolžnosti dela¹⁴.

Temelj obeh zahtev, splošne dolžnosti dela kakor tudi odprave brezdelnih dohodkov, pa je moralnega značaja. Gospodarstvo se končno mora vrniti od dobičkolovstva, na katerem je zgrajeno dandanes, nazaj h gospodarstvu, ki ga regulira konsum. Tu je moralna omejitev zasebne lastnine. Pohlep po neomejenem uživanju je rodil pohlep po neomejenem dobičku. Ta je rodil neomejeno konkurenco, ta je rodila znižanje delavskih plač in zvišanje delavskih ur, to je rodilo veleprodukcijo, ta zahteva nove trge in kolonije, in ta zahteva rodi vojsko. Neomejeno dobičkolovstvo enega ovira mnoge druge, da si ne morejo pridobiti naravnopravne zasebne lastnine, do katere imajo pravico vsi; kajti zemeljske dobrine so omejene in jih nihče ne more v neskončni meri posedovati, ne da bi s tem kratil pravice drugih¹⁵.

IV. Mezdna pogodba.

Dr. Jos. Ujčič.

Mezdna pogodba spada med najstarejše, in kar je še bolj važno, med najbolj pogostne pogodbe v družabnem življenju. Umevno je tedaj, da so se ž njo bavili pravniki vseh časov. Ker pa je ta pogodba dejansko zadeva vesti, so se morali za njo zanimati tudi moralisti. Kaj učijo torej moralisti o mezdni pogodbi?

Po nauku moralistov spada mezdna pogodba med tako zvane obremenilne pogodbe (*contractus onerosi*), t. j. take, ki nalagajo obema pogodbenima deloma neko obveznost, neko dolžnost, neko breme. Pri mezdni pogodbi se obveže eden pacient, da bo izvršil kako delo v korist drugemu kontrahentu, ta pa se obveže, da bo dal primerno nagrado.

¹⁴ Obširneje prim. A tom, Misli krščanskega socialista. Pravica VII (1928), št. 16. Zdi se mi, da je tozadevno istih misli tudi Aleš Ušeničnik Piše sicer: »Dohodki brez dela prav za prav sploh niso upravičeni, ker morejo biti takšni dohodki na splošno le sadovi tujega dela in torej drugim utrğan zaslužek,« čepprav to omejuje še besedica »prav za prav« (Socialno vprašanje. Orlovska knjižnica, zv. 15. Ljubljana 1925, p. 65-66).

¹⁵ Obširneje o tem prim. Karl Lügmayr, Weg mit der Gewinnwirtschaft, Wien 1923, p. 15 nsl.

Kakor so odnosi v socialnem življenju zelo mnogolični, tako mnogolična je tudi tvarina mezdne pogodbe. Lahko se nanaša na duševno ali pa na telesno delo.

Bistvo mezdne pogodbe je v medsebojnem dogovoru, da bo delojemalec v določenem času izvršil določeno delo v korist delodajalca, in sicer za dogovorjeno nagrado. Tako delo se razlikuje od raznih prostovoljnih dejanj, ki jih izvršimo ob gotovih prilikah v korist bližnjemu brezplačno (n. pr. če pomagamo gasiti požar), naj se z njimi pravno obvezemo ali ne.

Kulturno življenje se je v teku časa na vse strani zelo razvilo, zato pa so tudi skupine delavcev, ki prihajajo pri mezdni pogodbi v poštev, zelo različne: tu se vrste poklici z najvišjo intelektualno izobrazbo tja do vaškega pastirja. V mezdno pogodbo stopajo: uradniki vseh kategorij, zdravniki, odvetniki, notariji, umetniki, obrtniki, bolničarke, vzgojitelji, obrtniški in trgovski pomočniki in uslužbenci, služkinje, industrijski delavci, poljski delavci, postrežčki itd, itd. Iz teh zgledov se vidi, da stopa delojemalec z delodajalcem v stik zdaj samo za kak posamezen primer (n. pr. odvetnik za eno pravdo) zdaj v bolj trajen odnos (n. pr. služkinja). Vsem skupinam pa je skupno, da je delojemalec dolžan izvršiti delo zvesto, in da mora delodajalec plačati pošteno plačilo.

Plačilo za delo gre vsakemu delavcu. To je strog postulat svetega pisma. »Ne tlači ubogega in potrebnega najemnika, bodi izmed tvojih bratov ali izmed tujcev, ki bivajo v tvoji deželi po tvojih mestih; isti dan, ko dela, mu daj plačilo, še preden solnce zaide, zakaj potreben je in duša mu hrepeni po njem, da ne bi zoper tebe vpil h Gospodu, in bilo bi ti v greh,« terja stara zaveza (Deut 24, 19). In sveto pismo nove zaveze poudarja, da je treba delavcu plačati primerno mezdo; če mu kdo kaj utrga, kriči ta greh do nebes: »Glej plačilo delavcev, ki so poželi vaše polje, ki ste jim ga utrjali, kriči; in njih vpitje je prišlo do ušes Gospoda vojnih čet« (Jak 5, 4).

Iz evanĝeljske parabole o delavcih v vinogradu (Mat 20, 1—16) izvemo tudi znesek, ki ga je dobil navaden delavec za delo enega dne: mezda je znašala en rimski denar, t. j. toliko, da se je mogel delavec preživiti. V isti parabolii čitamo, da so delavci, ki so delali od jutra do večera, godrnjali, ker so drugi, ki so prišli kesneje, za manj dela prejeli tudi po en denar. Hišni gospodar pa jim pojasni, da jim s tem ne dela nobene

krivice, ter se sklicuje na pogodbo, ki se je glasila na en denar: »Priatelj, ne delam ti krivice; ali se nisi po denarju z menoj pogodil? Vzemí, kar je tvojega, in pojdi« (Mat 20, 13).

Plačilo pa gre ne samo za materialno delo, temveč sploh za vsako delo, ki je drugemu v prid. Stari Tobija priporoča svojemu sinu, naj si poišče spremljevalca, ki bi šel za plačilo z njim na daljno pot (Tob 5, 4).

Sveti Pavel je sicer sam delal in se tudi skliceval na to, da si z delom svojih rok služi vsakdanji kruh, da bi nikomur ne bil v nadlego, poudarja pa, da gre evangelijskemu delavcu plačilo po božjemu pravu: »Tako je tudi Gospod naročil, naj tisti, ki evangelij oznanjujejo, od evangelija živijo« (1 Kor 9, 14).

Biblično je torej stvar jasna.

Mero plačila določa včasí oblast z zakonom ali naredbo, včasí jo kraju in času primerno uravnava običaj, najpogosteje pa jo določi dogovor. Dogovorjeno plačilo more delojemalec dobiti ali in natura (žito, drva in druge rabne stvari) ali v denarju ali pa deloma in natura deloma v denarju. Dogovor se more nanašati na plačilo za delo enega dne (dnevnina, dnina) ali na plačilo za teden, mesec. Dogovori se lahko posamezni delojemalec, ali pa sklène cela skupina delojemalcev kolektivno pogodbo z delodajalcem.

Delodajalec išče delo, delojemalec ponuja delo. Tu je neka sličnost s kupo-prodajno pogodbo, kjer išče kupec sebi koristen predmet, a ga prodajalec ponuja. Razlika med mezdno in kupo-prodajno pogodbo je ta-le: pri kupo-prodajni pogodbi je predmet ločen od lastnikove osebe (n. pr. žito - kmet), dočim je pri mezdni pogodbi predmet delo, ki je z osebo neločljivo zvezano; oseba pa je po krščanskem pojmovanju podoba božja, Kristusov brat, po telesu tempelj svetega Duha.

Tukaj se moramo vprašati: čemu je Bog človeku dal delovno moč? Moralisti odgovarjajo: zato, da si more zaslužiti ali pridobiti sredstev za primeren obstanek. Ako človek nima drugih virov, da se preživlja, je direktno navezan na ta edini vir, da izrablja svojo delovno moč; če je ne more udejestvovati na lastnem predmetu (n. pr. lastni zemlji), jo mora na tujem, kakor delavci v evangelijski priliki, ki so čakali, da jih je gospodar poklical na svoje posestvo.

Kolikor je delo osebno, se sme delavec zadovoljiti z manjšo nego običajno plačo, sme delati tudi zastonj; če n. pr.

hočem brezplačno instruirati gimnazijca v latinščini, je to moja zadeva. »Če se delo motri, kolikor je osebno, ni dvoma, da je delavcu na prosto voljo dano, če zniža dogovorjeno plačo; kajti kakor prostovoljno izvršuje delo, prav tako prostovoljno se more zadovoljiti z majhno ali nobeno plačo« (Encikl. Rerum novarum). Druga pa je, ako se ne oziramo samo na osebnost, temveč tudi na potrebo dela, »če se z osebnostjo združuje, ki se da ločiti od nje v misli, ne pa dejansko« (Rerum novarum). »Naj se tudi delavec in gospodar svobodno sporazumeta, zlasti še o višini plače, je vendar neka temeljna zahteva naravne pravičnosti, ki je večja in tehtnejša nego svobodna volja pogodbenikov, namreč da mora plača zadostovati varčnemu in poštenemu delavcu za preživljanje. Če delavec, prisiljen po potrebi ali iz strahu pred večjim zlom sprejme trše pogoje, ki jih mora proti svoji volji sprejeti, ker mu jih naloži gospodar ali podjetnik, pomeni to nasilje, ki mu ugovarja pravičnost« (Rerum novarum).

Delojemalec mora delo, ki ga je po svobodni in pravšni pogodbi prevzel, popolnoma in zvesto izvršiti. Delodajalec pa mora spoštovati v delavcu dostojanstvo človeške osebnosti, ki jo dviga znak krščanstva; ne sme delavcu nakladati več dela, nego ga zmore, in ne dela, ki ni prikladno starosti ali spolu.

Tu nastane vprašanje, do kake plače ima delavec pravico. Nesporno je, da mu gre znesek, ki more ž njim primerno živeti in si nekaj prihraniti za večer svojega življenja. To plačo imenujejo teologi individualno mezdo. Ali pa gre delavcu tudi družinska mezda? Večina moralistov uči, da je podjetnik dolžen plačevati nameščencu, ki je pošten in dober delavec, družinsko mezdo, ne samo individualne. Razlog je precej jasen. Moški delavec ima na splošno po naravi pravico, ustanoviti družino; ta pa zopet po pravici pričakuje od očeta vsakdanjo preskrbo. To preskrbo pa more delavec svoji družini nuditi le s svojim zaslužkom. Samo po sebi umevno je, da morajo žena in odrasli otroci tudi nekaj prispevati za preskrbo družine, kajti bilo bi nemoogoče zahtevati, naj samo plača očetova hrani vso hišo, ne da bi nekaj prispevali tudi oni člani družine, ki so za to zmožni.

Sociologi gredo še dalje in zahtevajo, naj bi delavec razen družinske mezde imel tudi delež na dobičku. K temu moramo pripomniti, da stroga pravičnost tega ne zahteva. Prav

gotovo ne zahteva tega mezdna pogodba. Moralno se da zagovarjati želja po deležu na dobičku. Če pa se določi tak delež, nimamo več mezdne, ampak družabno pogodbo (contractus societatis). Ta pogodba je hvale vredna, toda ni moralen postulat, temveč optat, če smemo tako reči.

Družabna pogodba terja od gospodarja veliko širokogrudnosti, od delavcev pa mnogo vestnosti. Vprašanje je, so li delavske množice povsod že tako zrele, da bi mogle stopiti s podjetniki v družabno pogodbo. Moralisti smatrajo tako razmerje med podjetnikom in delavci za bonum melius, večje dobro. Se li da to udejstviti, je odvisno od konkretnih razmer. Če stopijo delavci s podjetniki v družabno pogodbo, zahteva vsekakor logika, da prevzamejo tudi riziko, če je podjetje pasivno.

Mezdna in družabna pogodba sta obe moralno utemeljeni; obe imata svoje koristi in seveda nalagata tudi svoje odgovornosti.

Obe pogodbi, mezdna in družabna, ustanavljata pravno razmerje: Pravo je potrebno, saj si brez njega ne moremo misliti urejenega družabnega življenja.

Kljub vsemu spoštovanju, ki smo ga dolžni pravnim načelom, moramo pa priznati, da s samimi pravnimi načeli večkrat ne bomo izhajali. Vsako pravno razmerje se da z dobro ali bolje rečeno z zlo voljo tako okreniti, da trpi en del kljub svoji pravici škodo ali v manj neprijetnem slučaju vsaj šikane. Proti temu zlu ne more zavarovati golo pravo, temveč edinole dejanska krščanska ljubezen.

V. Smernice socialnega dela, zlasti za industrijsko delavstvo.

Dr. Aleš Ušeničnik.

Ako se spomnimo, kaj je po naše kapitalizem, to največje socialno zlo naše dobe, se nam bodo takoj pokazale smernice socialnega dela.

Dvoje smo našli v modernem gospodarstvu, kar združeno tvori kapitalizem: mamonizem in liberalizem.

Moderno gospodarstvo je po vsej svoji uredbi naravnano na profit. Liberalizem pa opravičuje vsak profit. Tako nosi moderno gospodarstvo v sebi gon po čim večjem profitu. Ta gon je pa kriv vsega zla.

Ako torej človeštvo hoče rešiti delavsko vprašanje, rešiti sebe plutokracije in obenem odpraviti enega poglavitnih vzrokov vojska, mora premagati liberalizem in mamonizem, ki sta osnovna činitelja kapitalizma.

I.

1. Najprej se pa moramo zavedati, da je mogoče premagati kapitalizem le z delom.

Nekateri se tako vedo, kakor da bi bilo dosti, kapitaliste sovražiti. Toda, če se borimo za krščanstvo, moramo vedeti, da je tudi sovražiti nekrščansko. Sovražiti smemo krivice, a ne ljudi. Poleg tega že vemo, da je res mnogo krivic, ki so jih kapitalisti sami osebno krivi, vemo pa tudi, da je mnogo zla, ki ga niso krivi posamezniki, ampak ga je kriv kapitalizem kot gospodarski sistem. Upravičen je torej boj zoper sistem, a boj zoper osebe ni vedno upravičen. Podjetnik je lahko možpoštenjak, ki tudi sam ječi pod išesom kapitalizma. Kapitalizma pa ne bomo premagali s samim sovraštvom, temveč le z delom.

Zmotno je tudi, če bi si obetali zmage od kake revolucije. Revolucije uničujejo, a same ne ustvarjajo. Moderno gospodarstvo, ki se je v njem utelesil kapitalizem, je tvorba celih stoletij, zato bo tudi za novo gospodarstvo treba dolgega ustvarjajočega (konstruktivnega) dela. Ljening je menil, da bi se dalo vse doseči z revolucijo. Poizkusil je to, a poizkus se mu je ponesrečil. Ruska revolucija je zaničala kapitalizem, a ni mogla ustvariti novega gospodarskega reda, zato se Rusija v mnogočem vrača h kapitalizmu. Tudi socialna demokracija v Nemčiji je imela po vojski vso moč, da bi bila uničila kapitalizem in ustanovila nov gospodarski red, a se tega niti poizkusiti ni upala. Gospodarstvo in njega oblike ustvarja le delo, in sicer navadno le sotrudno delo celih rodov.

2. Če govorimo o smernicah socialnega dela, moramo svariti tudi pred tem in onim, kar je le prevara, iluzija in utopija.

Nekateri n. pr. naivno mislijo, da bi bilo vse doseženo, če bi se le profit delil.

Gotovo je en način, ki bi se z njim zboljšal položaj delavstva, tudi ta, da bi bilo deležno dobička. S tem bi se mu priznalo, da ni le objekt za izkoriščanje, temveč subjekt gospodarstva, tako bi se mu pa zbujalo tudi veselje do dela in zavest odgovornosti. Ne bil bi pa delež dobička sam zase brez drugih

izprememb kdove kakšna pridobitev, kakor se nekateri motijo. Mislimo si podjetnika, ki zaposluje 100 delavcev, in recimo, da se mu steka na dan 1000 Din čistega dobička. To je že nekaj in delavci morda z zavistjo gledajo, kako se hrani in oblači, kako se vozi z avtomobilom. Da. A razdelimo sedaj ta dobiček med delavce! Vsak bi dobil po 10 Din. Gotovo, tudi ti dinarji so dobri, za ubogo družino zelo dobri. Toda ali se bo mogel sedaj s tem svojim deležem tudi delavec tako hraniti in oblačiti ter voziti z avtomobilom? Jasno je, da ne. Ako bi bilo mogoče obenem zajeti vse obresti, ki se stekajo v banke, bi bila stvar že drugačna.

Tako je torej lahko življenski položaj kapitalistov, dokler jih je malo, zelo visok, a če tiste vsote, ki jih porabljajo ti kapitalisti za svoje življenje, porazdelimo med delavstvo, se položaj le-tega ne bo toliko dvignil, kakor bi mnogokdo mislil. So torej razne iluzije, nekakšni prividi, ki jih mora delavstvo premagati, da bo težilo resno in zavestno za uresničenjem svojih teženj.

Največja utopija bi seveda bila, če bi mislili, da bo sploh kdaj paradiž na zemlji. Komunisti časih tako slikajo bodočnost, kakor da bi sami verovali v to. Nauk o izvirnem grehu nam jasno govori, zakaj tega nikdar ne bo. Iz tega pa zopet ne smemo sklepati, da vprav delavcem nikdar ne bi zasijala lepša doba. Nobena postava ne jamči kapitalizmu in njegovemu gospodstvu večnosti. So bili časi, ko se je zdelo suženjstvo takšna večna naprava. Sedaj vemo, da je bila ta misel zmotna. Potem se je nekaterim zdel prav tako neizpremenljiv fevdalni red; grofje so mislili, da ne more biti drugače, kakor da so oni grofje, a drugi njih tlačani. Tudi to je bilo zmota. In tako je zmota tudi to, da bi bil edino možen kapitalistični gospodarski red. Zanamci se bodo tej zmoti čudili, kakor se mi čudimo zmoti o neodpravljivosti suženjstva ali fevdalizma. In delavci, ki pod kapitalizmom največ trpe, imajo tudi največ pravice, da se vesele dobe, ko se bo tudi ta zmota o neodpravljivosti kapitalizma v svoji zmotnosti izkazala.

3. Nekaterim se zdi, da ima vse dosedanje socialno delo le malo uspeha. Tu treba pač ločiti: glede zadnjega cilja, da; glede splošnega položaja delavcev nikakor ne. Zadnji cilj, zmaga nad kapitalizmom, res še ni blizu. A gledati moramo vanj, ker od njega dobiva ves delavski pokret poguma in moči.

Brez ideala je delo pusto in neveselo. Za bližnje cilje se je pa brez dvoma veliko storilo in tudi že veliko doseglo.

Da je vprav krščansko-socialno delo pridobilo manj delavcev, tega je poglavitno kriva umljiva prevara marksizma. Marksizem je obetal delavcem skorajšnji paradiz na zemlji in kateri delavec se ne bi tega veselil in z veseljem šel za marksizmom? Krščanski delavski prvobornitelji tega niso mogli obetati, ker so vedeli, da je to le prevara, le utopija. Sedaj prodira to spoznanje tudi že med marksističnimi socialisti.

Sicer pa, če bi tudi delavstvo v svojo največjo nesrečo še dalje šlo za marksisti, nas to ne bi moglo odvrniti od smeri, ki je prava. Če še sedaj ne, bo spoznalo delavstvo po bridkih prevarah, da je le v krščanstvu in krščanskih socialnih uredbah jamstvo za pravo blaginjo!

II.

Ker tičita v kapitalizmu mamonizem in liberalizem, bo treba premagati enega in drugega.

Lažlje bo morda z liberalizmom.

1. Liberalizem pomeni razbrzdanost. Treba mu je torej nadeti brzde. Take brzde so za dejstvovanje ljudi zakoni, božji in človeški, npravni in socialni.

Božjih zakonov kapitalizmu ni mogoče vsiliti, a mogoče ga je vsaj nekoliko brzdati s socialnimi zakoni. Sem spada torej vse delo za socialno zakonodavstvo, vse zakonite institucije, ki naj služijo izboljšanju delavskega položaja. Takšni zakoni so: zakoni za zaščito delavstva, zakoni o socialnem zavarovanju, takšne institucije na eni strani kolektivne tarifne pogodbe, obratni sveti, na drugi strani Delavske zbornice z vsem razvojem, ki so ga še zmožne.

Nekateri vse to nekako prezirajo, kakor da je brez pravega pomena za delavstvo in da rešitev delavskega vprašanja le zadržuje. Oboje je zmotno. Kdor le nekoliko pozna zgodovino delavskega gibanja, ve, da je dandanes položaj delavstva v mnogočem boljši, kakor pa je bil n. pr. pred 50 leti. Ako je delavec zavarovan za bolezen, za nezgode, za starost itd., to sicer še daleč ni vse, a je vendar nekaj, po čemer se današnji delavec ugodno loči od delavcev prve kapitalistične dobe. Prav tako so kolektivne pogodbe in obratni sveti sicer še ne zadostna, a vendar vpoštevanja vredna bramba delavskih pravic.

Delavske zbornice pa že nekako uvrščajo delavstvo enakopravno med druge stanovce. Ni pa tudi ne resnično, da bi bile take reči brez pomena za bodočnost. Saj je vendar gotovo, da novega gospodarskega reda ne bo ustvaril kar najbolj zanemarjen proletariat. Marksizem se je res izpočetka branil vsega tega, ker je menil, da vsako izboljšanje delavskega položaja zmanjšuje delavski gnev in odpor. Seveda, če bi sam odpor in gnev mogla ustvariti nov gospodarski red! Pri Marxu je ta zmeta umljiva, ker je po svoji čudni evolucionistični filozofiji mislil, da kdor uniči kapitalizem, že s tem ustvari nov gospodarski red. A uničiti se še ne pravi ustvariti!

Prav tako omejuje razbrzdanost liberalizma organizacija delavstva. Delavec, sam sebi prepuščen, je nasproti kapitalizmu brez moči. Organizirano delavstvo, ki enotno nastopa, vse drugače lahko zastopa tudi delavske pravice in zahteve.

Z organizacijo mora napredovati tudi splošna in strokovna izobrazba. Brez izobrazbe se dandanes noben stan ne more dvigniti ne uspešno uveljavljati v borbi zoper socialne hibe in krivice.

To je tisto delo, ki je najbolj potrebno in za katero so poklicani vsi sodobni socialni delavci. Uspehi takšnega dela so tudi najbolj vidni. Dasi je pa to delo potrebno, vendar mi ne bi rekli, da delo, ki meri vse na bodočnost, ni realno; je realno, če ustvarja realne pogoje za boljšo bodočnost delavskega stanu.

2. Liberalizem je oznanjal svobodo, a je delavce zaslužnil. Mezdno razmerje ni sicer po svojem bistvu proti nravnim zakonom, vendar je težko, človeške svobode manj dostojno in če gre za velike množice nasproti nekaterim »privilegirancem«, tudi mrzko. Še bolj se v množicah vzbuja odpor, če se s tem razmerjem družijo še prezir. Zato je kaj naravno, dasi nekako podzavestna težnja delavstva, da bi mezdno razmerje prešlo v drugo človeški osebnosti bolj primerno razmerje.

Gotovo je, da se bo tudi mezdno razmerje zelo omililo, če se bo resno delalo z zakoni in organizacijo za zaščito delavskih pravic. Prav tako, če se bo z vzgojo in poukom poglobila zavest, da je vsako delo, ki je socialno koristno, tudi častno; a sramotno da je le radovoljno brezdolje. Ako se izvede res smotrno socialno zavarovanje, torej tudi za starost, za brezposelnost, za smrt družinskega očeta, tedaj zadobi mezdno razmerje že precej značaj uradniške pogodbe s stalnostjo in penzijo, le da pomeni

uradniška pogodba tudi še nekaj duševnega, neko zavezo zvestobe, ki je v navadni delovni pogodbi ni.

V pravo uradniško pogodbo bi se izpremenila mezdna delovna pogodba, ako bi se zopet uveljavilo srednjeveško pojmovanje o delu — uradu. To pojmovanje pa nam nikakor ne more biti več tako tuje, ko je vedno jasneje, kolik pomen za vso javnost ima gospodarsko delo. Bilo bi torej zelo naravno, da bi se proglasilo industrijsko delo za javni urad in industrijska podjetja za javne ustanove. Na nekaj takšnega je mislil dr. Krek, ko je govoril o »organizacijski« pogodbi, nekaj takega je zamišljal po vojski Rathenau. S tem se ne bi še zanikala lastninska pravica zasebnih podjetnikov, prišla bi pa seveda vsa podjetja pod kontrolo javne socialne oblasti. Tudi bi se morala podjetja organizirati v višjih gospodarskih organizmih, zakaj le tako bi zmogla svoje nove naloge. Delavci bi bili javni uradniki, stalno nastavljeni, in zagotovljena bi jim bila pokojnina za onemoglost in starost. Jasno je, da tega ne more zagotoviti posamezno vedno labilno podjetje, temveč le velike industrijske organizacije, nekakšne korporacije, ki bi se morale osnovati. Ako se snujejo karteli in trusti, zakaj se ne bi izvršila organizacija s tem eminentno socialnim namenom?

Mogle bi voditi taka podjetja vsaj nekaterih panog tudi zveza komun, oblasti ali država.

3. Delavstvo si želi seveda v resnici še več. Kakor skupaj s podjetniki proizvaja, tako bi rado tudi soodločalo. Delavci ne verjamejo prav, da bi res ne bilo mogoče n. pr. zvišati plač ali jih koncem leta naknadno dopolnjevati. Zato žele imeti vpogled v vse gospodarstvo, s kakšnimi stroški se proizvaja, kakšne so nabavne in kakšne prodajne cene. In ker je njih položaj tako usodno zvezan s podjetji in njih stanjem, zato žele tudi soodločevati o obsegu produkcije, o novih investicijah in novih napravah. Te zahteve so zelo naravne in podjetniki se jim ne bodo mogli trajno upirati, dasi so jim v marsikaterem pogledu upravičeno neljube. Boje se zlasti, da bi gledali delavci le na delitev profita, ne pa na preskrbo nujnih rezerv za slabe čase, za popravila itd. Ta strah je umljiv in zahteva od delavcev, da se tega zavedo in s samovzgojo, s strokovno in gospodarsko izobrazbo dokažejo svojo zrelost.

To soodločevanje, zlasti če se mu pridruži še sodeležnost pri dobičku, pomeni že nekako solastništvo. Zato bo naravni

razvoj to razmerje počasi izpremenil v pravo solastništvo. Zahrteval bo to interes podjetnikov samih. Ob pravem solastništvu bodo delavci še mnogo bolj zavzeti za to, da bodo podjetja res prospevala. Tedaj bodo sami med seboj vršili kontrolo, da bo izključena vsaka sabotaza, a tudi že zadolžena nemarnost pri izrabljanju sirovin, čiščenju strojev itd. Oblike tega solastništva so lahko različne. Ena je tako zvaní »akcionariat«, namreč da dobe delavci del akcij v svojo last. Še boljši se zdi ta način, če niso lastniki akcij posamezni delavci, temveč njih strokovna organizacija, ki pošilja svoje zaupnike v gospodarski svet. Na ta način bi moglo dobiti organizirano delavstvo počasi v posameznih podjetjih celo premoč ali tudi popolno oblast. Popolnoma bi prenehalo mezдно razmerje, če bi delavci dobili podjetja v svojo popolno last.

Nemogoče to ni. Zakaj ne bi n. pr. delavci zasnovali zadržug, ki bi započele ali prevzele to ali ono podjetje, počasi morda več in več? Ta oblika bi bila s stališča delavcev najbolj idealna. Tu bi prenehala vsaka možnost izkoriščanja po »kapitalistih«, ker bi le teh ne bilo; delo in kapital bi bila namreč združena v rokah iste osebe ali istega kolektiva, iste zadrüge, sam sebe pa nihče ne izkorišča. Seveda je pa tu tudi najbolj jasna potreba novega človeka, po samovzgoji dozorelega delavca, ki se zna urediti v skupnost in podrediti interesom skupnosti. Nekateri so glede tega zelo skeptični. Znano je, da je že socialist Bernstein o takih produktivnih zadržugah zelo neugodno sodil, češ, da jih uniči ali nevednost, ali nepoštenje, ali pomanjkanje kapitala. Lahko tudi zavist, ki ne more prenašati, da bi bil ta in ta na vodilnem mestu. Vse to je resnično za preteklost, ni pa da bi moralo biti tudi za bodočnost. Morda pa izkušnja delavce vendarle izuči, da je le tako mogoča njih popolna svoboda, če se svobodno uredi v celokupni organizem.

V vseh teh oblikah bi bilo delavstvo uvrščeno v človeško družbo kot nje enakopraven član. Delavci ne bi bili več brez domovine in doma, ne bi več nestalno begali po svetu.

Po našem mnenju bo časovni razvoj sam pod pritiskom organiziranega delavstva izsilil to ali ono obliko. Ni pa verjetno, da bi se šablonsko na splošno uveljavila vprav ena oblika. Na svetu je veden razvoj, prehajanje iz oblik v oblike, in tako bo najbrž tudi tu; tu bo nastala ena oblika, tam druga; tudi bodo

prehajale druga v drugo, kakor se bodo bolje ali slabše uveljavljale po izkustvu.

Nekaterim dela težave načelo zasebne lasti, ki ga je Leon XIII. v okrožnici »Rerum novarum« tako naglasil. Toda po našem mnenju brez potrebe. Saj mi vprav to hočemo, da bi dobil vsak delavec več zasebne lasti, da bi si n. pr. mogel zgraditi hišico in ograditi vrtiček. Da bi pa moralo biti to ali ono industrijsko podjetje v individualni zasebni lasti, tega nič ne dokazuje. Ali so mar sedaj podjetja v takšni zasebni lasti? Ali ne vidimo, da prehajajo bolj in bolj v last akcijskih družb? Zakaj bi pa smela biti lastnica akcijska družba, ne pa delavska zadruga? Ali ni mnogo bolj naravno, da je lastnik tisti, ki dela?

Ne pravimo, da bo tako, da bodo vprav delavske zadruge prevzele velika industrijska podjetja, a moglo bi biti tako in delavstvo sme hrepeneti po tem cilju in ga izkušati v tej ali oni obliki ostvariti.

Za socialno delo podajajo te misli ponovno veliko smernico, da se mora delavstvo z vso resnobo zavzemati za svojo samovzgojo in izobrazbo. Ne brez ene, ne brez druge osvobojenje delavstva ni mogoče!

III.

Ako bi premagali liberalizem, bi ostal od kapitalizma še vedno neki mamonizem.

1. Seveda za delavce kot take bi bilo vprašanje vsaj gospodarsko že dosti rešeno, ako bi soodločevali pri gospodarstvu, bili solastniki ali celo lastniki. Toda ne bi bilo še rešeno vprašanje kapitalizma glede na družbo, glede na narode in države. Ali ne bi še vedno vladala konkurenca med podjetji? konkurenca na svetovnih trgih? Če kapitalizem ne bi več izkoriščal delavcev, ali ne bi pritiskal na druge, na konsumente? Ali je mar kolektivni egoizem manj egoističen kakor egoizem posameznega kapitalista?

Mamonizem ni prevzel le dosedanjih kapitalistov, temveč bolj ali manj vse. Če bi tudi omejili moč sedanjih kapitalistov ali jih celo izločili, naše gospodarstvo po duhu ne bi bilo manj kapitalistično. Mamonizem je v zvezi z materializmom, materialistično mišljenje pa vlada ne le med kapitalisti, temveč tudi med delavstvom in v vsej družbi. Zato se treba najprej boriti proti temu duhu, proti mamonizmu in materializmu, če naj v

resnici premagamo kapitalizem. V tem zmislu je treba z veseljem pozdravljati nastop nove mladine, ki oznanja nov gospodarski red, a predvsem kot pogoj tega novega reda notranji prerod iz krščanstva. Res je gospodarstvo mednarodno prepleteno in krščanstvo ne bo še tako hitro zavladalo po vsem svetu. Toda tu v prvi vrsti ne gre za specifične krščanske dogme, temveč za krščanskega duha pravice in ljubezni, a da je ta duh pravi, odrešilen za človeštvo, za to spoznanje so narodi do vzetni, še preden sprejmejo vse krščanske dogme, saj je nekaj teh naravnih zakonov zapisala v srca že narava sama! Gotovo se pa takšen prerod ne bo izvršil čez noč, temveč bo treba časa in časa. A če se nikdar ne začne, se tudi ne bo nikdar dovršil!

2. Ker si je pa mamonistični duh ustvaril svojo posebno gospodarsko obliko, bo treba preustvariti tudi to.

Sedaj je gospodarstvo naravnano vse na profit. Treba ga bo preurediti, da bo naravnano na preskrbo potrebnih tvarnih dobrin. Tudi ta preuredba je najprej preusmeritev duha, potem pa seveda preokrenitev vsega tistega, kar meri sedaj samo na profit. Mislimo si takšno reformo premožgovnikov. Sedaj ta in ta akcijska družba premožgovnike zato »eksploatira«, da ji nosijo profit. Brez upa profita ne bi imela družba prav nobenega interesa do teh podjetij. Kar bi mogla izbiti kapitala, bi ga izbila in naložila drugam, kjer bi se obetal profit ali večji profit. To je tisto, kar imenujemo kapitalistično, mamonistično usmeritev duha. Ta duh vlada v vsem podjetju in ravna vse gospodarjenje. Ta duh nastavlja delavce in jih izloča, povečuje in omejuje obrat, podaljšava in nastavlja delo, meče blago na trg in ga zadržuje, skratka, ta duh »spekulira«, spekulira, kako bi dosegel več profita. Temu duhu mora torej služiti vse, tudi tako zvana »racionalizacija« in vse preračunavanje »rentabilitete«. Jasno je, da se vse gospodarstvo pod silo tega duha vsaj sčasoma na poseben način preoblikuje, da dobi vse gospodarstvo tudi po svojem ustroju kapitalističen, mamonističen značaj, n. pr. v svojem razmerju do delavcev, do trga, do konsumentov itd. Izvedimo torej reformo! Namen te gospodarske panoge je prekrbljevati ljudstvo, tovarne, železnice itd. s premožgom. Ta namen je nova usmeritev duha. Ne profit, ampak socialna služba! Na to treba torej usmeriti tudi vse gospodarjenje: toliko in toliko premoža se potrebuje, toliko in toliko ga torej treba izkopati.

Ker je morda več premogovnikov, se le-ti združijo v smotrno zvezo. Ker naj vse služi ljudstvu, je jasno, da se mora vse razmerje po tem preurediti. Delavci morajo biti pošteno plačani in zavarovani za vse primere; še bolje, kakor smo dejali, če se mezдно razmerje izpremeni v katero izmed raznih možnih oblik delovnega razmerja. Lastnik, naj bo — kdo? Če zasebniki, vsekako pod javno socialno kontrolo, ki skrbi, da podjetja res služijo svojemu namenu; morda korporacija delavcev, tudi le-ta pod socialno kontrolo; morda oblast, morda država. Odločal naj bi o tem ne privatni interes, temveč interes skupnosti! Tako nekako v velikih potezah bi se začrtala reforma kapitalističnih podjetij.

3. Nikakor si pa ne smemo tajiti, da bo to težko delo. Moderno gospodarstvo je silno zapleteno in prepletено — zgled premogovnikov je morda naipreprostejši —, zato reforma nikakor ne bo tako lahka, kakor se morda komu zdi.

Ena največjih težav bo ohraniti živ interes za delo. V sedanjem gospodarstvu je vprav gon za profitom tudi najmočnejši gon za delo, za neutrudno, preudarno, podjetno, vedno napredka željno in iščočę delo. Brez veselja za delo zastane obrtnost, zastane napredek, nastane brezbriznost, nastane mrtvilo, z mrtvilom se pa začne propast. S čim bo novi duh nadomestil ta silni in neobhodni gon za delom? Kaj bo gnalo delavce, če jim bo primerno življenje itak zagotovljeno, kaj bo gnalo uradnike, kaj zastopnike komun in države na delo? Ljening je priznal, da se je ruski komunistični poizkus tudi zato ponesrečil, ker po razlastitvi podjetnikov ni mogel očuvati interesa za delo. Interes za delo bi torej moral dati novi duh sam, to se pravi, duh, ki bi mu bilo delo služba za skupnost, socialna služba v blagor vsem, ker vsem, tudi sebi. Zopet silno težka naloga samovzgoje!

Pokazale bi se tudi še druge težave. Kaj bi bilo n. pr. s potrebnim kreditom? Sedaj vabi profit, da dotaka kapital v potrebnih množinah v podjetja. Ta duh je ustvaril banke in borze, ki zbirajo denar in ga odvajajo tja, kjer se najbolj obrestuje. S čim bo novi duh nadomestil te kapitalistične naprave? Ljening je mislil, da se da kapital prisiliti, treba da je le »ekspropriirati«, razlastiti. Toda ne glede na to, da je takšna ekspropriacija vsaj za premnoę velika krivica — pomislimo, da tvorijo del bančnega kapitala prihranki pridnega dela kapitalistov

samih in tudi malih ljudi! — more prvič takšno ekspropriacijo izvršiti le mogočna država, kakršna je Rusija, ki ima v sebi tako rekoč vse vire narodnega bogastva. Male slabotne države si morajo pomagati največ s tujim kapitalom. Ali bodo ta tuji kapital ekspropriirale? Kakopa, ali bodo mar mogočne tuje države mirno gledale ekspropriacijo svojega imetja? Sicer pa niti mogočna Rusija radi te ekspropriacije ne more priti do mirnega razvoja. Potem pa razmah gospodarstva dostikrat hoče novega kapitala. Kako hlepi n. pr. Rusija po takšnem kapitalu tujih držav, a države ga ji ne dajo, dokler ne prekličie ekspropriacije prejšnjega kapitala. Tu se vidi, da bi se takšna ekspropriacija res mogla izvršiti le s splošnim internacionalnim diktatom, a kje smo še do takšne internacionalne diktature proletariata, če bi tudi bila mogoča in pa res — osrečujoča!

Edina zadržna misel s svojimi ljudskimi kreditnimi zadrugami se zdi da kaže neko smer, ki bi mogla biti kdaj rešilna. Seveda imajo tudi te kreditne zadruge sedaj še neki kapitalistični videz, a le zato, ker so zapletene v sedanje kapitalistično gospodarstvo. A teh vezi se bodo tem bolj oprostile, čim močnejše in splošnejše bodo in čim močnejša bo v ljudstvu zadržna in sploh socialna zavest.

Te in druge težkoče so gotovo velike in kažejo, da bo treba mnogo časa, da jih bo človeški duh premagal. A kdor veruje v izpremenljivost in izboljšljivost človeka in človeških razmer — in kdo v to ne bi veroval? — ta sme tudi verovati, da bo sedanji kapitalistični gospodarski nered zamenjal kdaj nov socialni gospodarski red. Če je bil mogoč oni, ki je tako protinaraven in protisocialen, kako da ne bi bil mogoč ta, naravni, socialni in krščanski gospodarski red?

Vse pa kajpada kliče, da je treba dela, neutrudnega dela za socialno vzgojo ljudstva, zlasti za samovzgojo delavcev samih! Le nov človek bo ustvaril tudi nov gospodarski red!

OBZOR.**Socialni problemi na zborovanjih 1928.***F. T.*

Letošnje leto so se zbirali katoliški kulturni delavci vseh narodov na mnogoštevilnih kongresih, na katerih so se problemi sodobnega življenja obravnavali s katoliškega stališča s prav izrazito zavestjo, kako so težavni in kako je katoličanom, ki navadno živimo v preveliki sigurnosti izporočene resnice, potrebno, da se vanje docela včutimo in naša objektivna resnična načela pravilno primenjemo na praktično življenje sedanjosti, pa žrtvujemo tudi nekatere, po družabnem stališču in miljeju podedovane nazore, zlasti v našem pravnem in sociološkem pojmovanju, ki niso v nobeni bitni zvezi s katoliško religijo in katoliškim etosom. Prav vsi katoliški kongresi tega leta so stali pod neodoljivim vtisom, da je poglavitno vprašanje naše dobe in bližnje bodočnosti vprašanje delovnih množic, ki deloma zavestno deloma nagonsko streme po tem, da zamenjajo meščanstvo v vladi človeške družbe. Ali in kako se bo to zgodilo, je vprašanje zase; na vsak način pa to stremljenje nalaga katoličanom, ki pripadajo najrazličnejšim družabnim slojem, a so združeni po enotnem svetovnem nazoru, velike dolžnosti in naloge pri ustvarjanju nove družbe ter čisto določno stališče v velikanski usodni borbi med velekapitalizmom in proletariatom. Zato vidimo, da je skoraj na vseh katoliških kongresih tega leta, tudi tam, kjer se je postavilo v ospredje diskutiranje izključno religioznih ali umetnostnih problemov, predavatelje in poslušalce največ zajemalo socialno vprašanje.

Na socialnem tednu v Parizu od 23. do 29. julija se je zbrala elita francoskih katoliških kulturnih delavcev in vodilno so stopali v ospredje možje, kot so Maurice Claudel, Georges Goyau, Eugène Beaupin in drugi. Značilno za francoske razmere je, da se je tu družila globoka, iz pristne evangeljske usmiljenosti do trpečega bližnjega zajeta ljubezen do delavskih množic s skoraj izključno pripadnostjo govornikov in udeležencev k meščanskemu sloju. Odsotnost proletariata je zelo kontrastirala s temo, ki se mora vsekakor označiti kot centralna v skupu družabnih vprašanj: ljubezen, počelo socialnega življenja. Razprave so pokazale, da ta ljubezen ni bila mišljena izključno kot dobrodelnost v zmislu nekake korekture sedanjega krivičnega družabnega reda, marveč kot graditeljski princip, ki prešinjaj sploh vse odnose med človekom in človekom v družbi. Zdi se, da množice delovnega ljudstva za to nimajo razumevanja, misleč, da se hoče s poudarjanjem ljubezenskega načela preprečiti njihov dvig v moderni družbi, ki se jim zdi mogoč samo tako, da delo dobi vso oblast, in da perhorescirajo vsako sodelovanje med posedujočimi in neposdujučimi v duhu ljubezni in moralne vzajemnosti. Tako pušča pariški socialni teden odprto tisto

pereče in boleče vprašanje, kako usoglasiti to, kar se množicam zdi, da terja stroga pravica, in to, kar bi želela ljubezen, da bi se zgodilo v bratskem sporazumu, brez političnih in socialnih katastrof, po resničnem pokristjanjenju in ponravstvenju vseh, naj pripadajo temu ali onemu stanu in razredu. Francoski socialni tedni so pa označeni tudi po tem, da je pri velikih predavanjih izključena diskusija in da se le-ta tudi na manjših, v kongres vključenih sestankih omejuje na minimum (kar je pa hiba vseh mednarodnih prireditelj sploh), a predavanja sama predstavljajo gotovo višek erudicije, tople retorike in duhovitosti ter onega odkritosrčnega sočuvstvovanja z bednimi in zatiranimi, ki so ga francoski katoliški kulturni voditelji podedovali od sv. Vincenca Pavlanskega in Ozanama.

Bolj praktično, pa tudi bolj bistveno in usodno je zajelo družabni problem naše dobe katoliško nemško delavstvo, ki se je zbralo od 13. do 15. julija v Kölnu, kjer se je osnovala mednarodna zveza katoliških delavskih organizacij. Krščanski delavci vsega sveta so sicer že združeni v internacionali krščanskih delavskih strokovnih organizacij v Utrechtu, vendar se je začutila potreba, da se poleg tega ustanovita dve posebni verski, oziroma kulturni mednarodni delavski zvezi, katoliška, katero smo omenili, in pa protestantovska, ki se je utemeljila 10. aprila t. l. v Düsseldorfu. Medtem, ko ima in obdrži utrechtška internacionala vodstvo strokovnega gibanja vsega krščanskega delavstva kakor doslej, imata protestantovska in katoliška delavska zveza le nalogo, da poglobita med protestanti, oziroma katoliki zmisel za socialno delo in pojmovanje v okviru krščanskih etičnih načel; sta torej zvezi, ki si ne nasprotujeta, ampak se med seboj dopolnjujeta. Na obeh ustanovnih zborih so se poudarjale bistveno iste smernice. Debatu na zborovanju katoliških delavcev so vodili škof dr. Hamels, dr. Karel Sonnenschein in poslanec Joos. Ugotovila se je dvojna skupnost, v kateri živi danes katoliški delavec; prva skupnost je katoliška, cerkvena, farna in domovinska, druga skupnost pa družbi katoliškega delavca z vsem delavskim razredom, ki v industrijskih deželah čedalje bolj narašča v ogromno množico. Za katoliškega delavca in vsakega katolika sploh, ki mu je na preuredbi človeške družbe, nastaja zaradi tega neka notranja napetost in potreba nujne rešitve. Zakaj ne bi delavstvo, oziroma tako zvani nižji sloji postali nositeji obnove človeške družbe? Saj vidimo podoben pojav v prvih stoletjih krščanstva. To bi bila gotovo najbolj naravna rešitev, ki bi garantirala uspeh, ako se delavstvo prešine s krščanskim etosom. Samo krščanstvo je sposobno, da gospodarskemu življenju dá edino pravi pravec k najvišjemu cilju človeka in človeštva, ki je duhovnega značaja. Središče vsega mora biti človek, tehnika se ima usmeriti po materialnih in duhovnih zahtevah vsakega človeka in ideja popolnega priznanja človeškega dostojanstva mora izpodrinuti mamozem. Z eno besedo, socialni problem je v svojem bistvu religiozen, kulturn, moralen problem. Najbolj pregnantno je pa povzel misel-

smernico kongresa poslanec Joos, rekoč: „Kdor postavlja na mesto božjega in človeškega zmisla dela banalno idejo po zaslužku, kdor gospodari le zaradi dobička in uživanja, ta ruši zmisel dela in izpodkopuje osvobojujočo in dvigajočo misel poklica. Katoliško delavstvo ne bo nikoli priznalo, da je kakšen gospodarski obrat čisto privatna zadeva, da je tukaj le zaradi pridobivanja in da le za ta slučaj obstoja upravičena zahteva po kruhu in zaslužku delavstva. Ne bo nikoli priznalo, da je človek v gospodarstvu, na katerega je navezan s svojo in svoje družine usodo, le orodje brez lastne vrednosti. Katoliško delavstvo vseh dežel je trdno odločeno, voditi brezobziren boj proti takemu pojmovanju gospodarstva, in sicer voditi boj zaradi človeškega dostojanstva, zaradi dostojanstva dela in njegove produktivnosti, zaradi države in človeške družbe.“ Joos je prodril tudi v problem, ali naj se delavstvo zadovolji samo s soodločevanjem in sovodstvom produkcije po enakopravnem položaju z delodajalcem. Praktično gre strokovno gibanje katoliškega delavstva v Nemčiji čisto zavestno in izrečno v tem pravcu, da si pribori v produkciji oni plus dobička, ki je potreben za dostojno eksistenco in kulturno življenje delavca, dokler ta njegov položaj ne bo popolnoma izravnal s položajem delodajalca, Vendar pa enakopravnost ne sme biti cilj, ne sme se torej težiti za tem, da bi se delavec „poburžuil“ in zmaterializiral, marveč mora biti boljša gospodarska eksistenca delavca samo sredstvo za korenito obnovo tako gospodarstva kakor celega življenja v luči krščanskih kulturnih idealov, ki izključujejo ločitev družbe v izkoriščane in izkoriščujoče. Tako bi se po stanovsko-poklicni organizaciji delavstva, po enakopravnosti prišlo k novim, boljšim oblikam in k boljšemu redu družabnega življenja. Politična moč, privzgojitev veselja do dela, do zvišanja njegove kvalitete, poklicni ponos in čast, strokovna izobrazba in organizacija ter zvišanje življenjskega standarda in kulturnega stanja delavstva, to vse so sredstva, ki se morajo v borbi s kapitalom uporabljati vzporedno in v enaki meri. — Brez dvoma je ta kongres zaoral najbolj v globoko.

Pod geslom „Cerkev in obnova zapada“ so se zbrali od 5. do 9. avgusta nemški katoliški akademiki v Konstanzu, med predavatelji pa najdemo razen najpomembnejših nemških katoliških intelektualcev tudi francoske. Zborovanje je združilo vso nemško katoliško akademiško izobraženstvo sploh, razprave in debate pa so se raztezale na vsa vprašanja sodobnega življenja vobče. Ta moderni čas se je naslikal v precej mračnih barvah in so se pretresale metode, kako bi moglo krščanstvo po Cerkvi zopet prešiniti vsakega človeka in vse družabne organizme. Vprašanje gospodarstva in obstoječih socialnih odnosov se ni posebej obravnavalo, pač pa se samoposebi umevno dajo vse teme kongresa spraviti z njim v bitno zvezo, zlasti se morajo socialne smernice izvleči iz predavanj prof. p. Delosa (Lille) o „Ljudstvu, državi in občestvu narodov v luči krščanske ljubezni“, potem prof. Schönnenbergerja (Freiburg) o „Pomenu rimskega prava za kulturni razvoj zapada“ in

prof. dr. Dempfa (Bonn) o „Krščanski filozofiji države spričo političnih nalog sedanosti“. Schönerberger se je dotaknil v svojih izvajanih vprašanja, ki v naših dneh močno giblje tako katoliške moralne teologe kakor tudi sociologe: Kakšni novi, pravo-ustvarjajoči nagibi bi se mogli roditi s socialno-etičnega stališča, s katerega danes gledamo lastnino, to se pravi, ali naj se spremenijo dosedanje zasebno-pravne določbe glede lastnine, ali pa naj ostane socialna dolžnost lastnine samo v npravstvenem območju, tako da bi se okrepila moralna odgovornost posestnika, da svoje lasti ne zlorablja. Rešitve predavatelj ni podal in se zdi, da se nagiblje k prvemu delu alternative, ker tudi sicer pripisuje rimskemu pravu, ki glede na lastnino stoji na skrajno ekskluzivnem stališču, veliko vrednost tudi za bodoči kulturni razvoj zapada. Centralno pa se tiče socialnega problema predavanje dr. Dempfa o krščanski filozofiji države. Država si danes lasti polno in neomejeno samozakornost v svojem območju. Država je sama sebi zakon; kriva pa temu nista niti Aristotel niti rimsko pravo, ampak pubertelna kriza zapadnih narodov, ki so po krščanstvu doarstli v polnoletnost in so pri prvih korakih v duhovno svobodo padli v nebrzdani naturalizem. Ta naturalizem npravstvene nevezanosti in vezanosti na nagone ne pozna več drugega sredstva za ohranitev in razvoj skupnosti kakor silo in racionalistično voljo večine, pravo močnejšega in interesno borbo iz zgolj nagonске zakonitosti. Sicer je meščanstvo zadalo absolutizmu prvi udarec, toda šele gibanje četrtega stanu, ki zahteva svoj delež na državi, je začelo majati poglobitni temelj obožavanje države, namreč individualizem. Poraja se novo pojmovanje države, ki zopet spoznava v ljudstvu tajinstveno, stvariteljno počelo državnosti. Začela se je pa tudi borba za mednarodni pravni red, potem ko je svetovna vojna razodela popolno brezvladstvo v tem oziru. Čeprav je to gibanje množic še nejasno in mladostno nesigurno, pa je vendar zelo sorodno s krščansko filozofijo države in katoličani imajo dolžnost, da to gibanje usmerijo in izoblikujejo v zmislu kraljestva Kristusovega. V tem kraljestvu nima država kakšno poslanstvo kot taka, ni cilj sama zase, ampak je v službi Boga in najvišjih duhovnih dobrin. Država je za krščansko politiko npravstveno obvezna oblika ljudske skupnosti, sredstvo za popolno izživiljenje npravstvene osebe in ne služi samo za zadovoljitev potreb produkcije, dobička in moči posameznika ter različnih razredov in skupin. Krščanska država pomeni tudi prednost duhovnega pred zemeljskimi vrednotami in prešinjjenje celote, ne samo posamezne osebe, z duhom Kristusovim. Ta država terjja tudi drugačen pojem lastnine nego antika. Tudi srednjeveška fevdalna država je imela drug pojem o lasti, to je, da je lastnina samo fevd in da obvezuje. Last je služba, obvezuje k službi na celoti. Le služabna ideja nam nudi etični odnos do dela. Ideji Kristusovega kraljestva pripada bodočnost, ker so vse druge ideje dogospodarile. Kapitalizem samo hlini etiko službenosti, socializem pa je v krizi in treba je, da mu rečemo: imamo krščansko socialno idejo, ki gre z vami v borbo za človečanske pravice; in končno je

doživela polom tudi ideja humanitete. Praktično je povzel misel socialne službe znani škof dr. Waitz, ki je apeliral na akademike, naj svoje vednosti ponese v delavski svet. Množica toplo hrepeni po teh dobrinah, kajti teženje po resnici in pravici je veliko bolj ukoreninjeno v onih, ki trpe bedo življenja, nego v imovitih slojih. Izvršitev te socialne naloge pomeni rešitev zapada. — Te besede zvane čisto tako, kakor misel, ki jo je izrekel nedavno veliki ljubitelj moderne katoliške mladine, jezuit Noppel: »Tudi akademiki in duševni delavci, katerim je bila sreča mila, ne smejo ob svoji sreči pozabiti množice in se ne smejo, ko so se sami komaj rešili pred usodo množice, zapreti sami vase v vodilni sloj. Oni morajo stremeti za tem, da v zmislu novega družabnega reda na znotraj in na zunaj ostanejo vtikani v široko množico. Naši tako zvani izobraženci ne smejo svojih, sicer gotovo upravičenih posebnih interesov postaviti pred interese celote, ne smejo biti najprej akademiki in šele potem člani ljudstva, ampak morajo v prvi vrsti pripadati svojemu ljudstvu in morajo svojo ožjo skupnost vrednotiti izključno le s stališča služabništva množici. Bilo bi sploh nujno želeti, da bi se pojem akademika umaknil pojmu kulturnega človeka, to je takega, ki je sploh dostopen duhovnemu. Meje morajo postati bolj tekoče in ljudje se ne smejo tako kitajsko ločiti po kakšnih izpitih. Vodilni sloj se mora zopet vtopiti v maso, da postane v resnici vodilen.« (»Stimmen der Zeit«, september 1928: »Neue Ordnung«.) — Vobče se mora pojem izobraženosti preložiti iz sfere gole umstvene vednosti v oblast srca, srčne kulture, socialnega sočutja in odgovornosti ter moralne vrednosti in poduhovljenosti osebe. Ko sem v Nemčiji ob priliki kongresa krščanske mednarodne delavske internacionale imel priliko govoriti z zastopniki nemške delovne mladine, sem opazil veliko nezaupanje le-te do akademično izobraženih slojev, od njihovega načina mišljenja in izražanja ter dvom nad odkritosrčnostjo njihovih prizadevanj. Čeprav to stališče gotovo ni popolnoma upravičeno, se mora vendar priznati, da se moderni intelektualec še ni tako popolnoma vživel v množice in dočutil njenih potreb, kakor je na vsak način potrebno, in da se še vedno preveč od nje ločuje in obosebljuje. To je ostanek minule racionalistične dobe, ki se mora na vsak način premagati.

Popolnoma in izrečno pa je bil posvečen socialnemu vprašanju mednarodni katoliški kongres IKA, ki je bil ob istem času v Bregenzu. IKA (kratica esperantskih besed »internacio katolika«) obstoji osem let in si je postavila za nalogo, gojiti stike med katoličani raznih narodov. Voditelji IKA predstavljajo večinoma duhovniške kroge, ki so se prav izrečno orientirali v socialnem zmislu in predvsem zasledujejo cilj praktičnega dušnega pastirovanja, prav posebno z ozirom na industrijsko delavstvo modernega velemesta. To njihovo orientacijo razodevata zlasti znana revija »Schönere Zukunft« in pa »Der Seelsorger«, čeprav je sodelavniški krog le-teh mnogo širši, nego je IKA. V le-tej je zbranih veliko cerkvenih hierarhov, na

čelu škof dr. Waitz, apostolski administrator v Feldkirchu. Predavanja so bila o katoliški Cerkvi, industrializmu in socialnih vprašanjih, o krščanskem lastninskem pravu kot podlagi preosnove modernega industrializma, o lastninskem pravu v zmislu sv. Tomaža Akvinskega, o razliki med rimskim in germanskim pravom ter o prevážnem, a še veliko premalo izdelanem problemu delovnega prava, o racionalizaciji dela in o delavski zaščiti z mednarodnega stališča. Misli, izrečene na kongresu IKA, niso nove, pač pa zelo globoko občutene. Racionalizacija dela se mora izvesti po etičnih vidikih tako, da bo imel od nje korist tudi delavec; velika industrija predstavlja pozitivno vrednoto, toda le, če delavca smatra za enakopravnega in ga ne ponižuje v izkoriščani razred; lastnina ni opravičena sama ob sebi, nego ima socialno funkcijo; delovno pravo je treba organizirati mednarodno.

V začetku meseca septembra se je vršil socialni teden, Settimana Sociale v Milanu. Osrednje vprašanje, okoli katerega se je gibala ta prireditev, je edinstvo katoličanstva in Cerkve, socialni problemi kot taki so prišli manj do veljave. V deželi, kjer je nekoč bila socialna orientacija katoličanov najbolj radikalna in dalekosežna, je to okolnost razlagati pač iz tega, da je fašizem popolnoma absorbiral vse druge politične stranke, duhovne in socialne težnje ter monopoliziral zase tudi problem ureditve socialnih odnosov po nekem korporativnem pravu, ki pa dejansko samo zastira neokrnjeno premoč velekapitalizma. In tako se je milanski teden omejil bolj na proslavljenje spomina velikega katoliškega socialnega delavca Toniolo. Na zborovanju Istituto Cattolico di Attività Sociale je dr. Montini poudaril, da je v sedanjem času treba predvsem delati za izobrazbo vesti in moralnih sil, ki imajo voditi socialno zadržanje italijanskih katoličanov. Naglašal je duha sodelovanja, zaščito dela, ki ni blago, ampak izdejstvitev človekove osebnosti, potrebo razsodišča in intervencije delovnih uradov v mezdnih sporih in važnost kolektivne pogodbe.

V istih dneh so se zbrali nemški katoličani v Magdeburgu na svoj vsakoletni katoliški shod. Načelne smernice za socialno delo je dalo zborovanje katoliškega delavstva, na katerem se je močno poudarjal sekularni pomen okrožnice »Rerum novarum«. Papež Leon XIII. je rešitev socialnih problemov našega časa videl v sodelovanju cerkve, v posegu države v ekonomični proces ter v stanovski samopomoči. Leon je s pogumno roko razdril politični in ekonomski liberalizem in dal posegu države v svobodno igro sil moralno opravičbo, strokovno gibanje delavstva pa je izpremenilo delovno pogodbo iz razmerja moči v pravno razmerje. Medtem pa se je uresničil tudi najbolj drzni Leonov sen: mednarodna delavska zaščitna zakonodaja. Tako je fizična eksistenca delavca danes precej zasigurana, ako primerjamo njegov današnji položaj z onim, recimo, pred petdesetimi leti. Vendar pa gre ekonomski razvoj tako naglo

naprej, da se odpirajo problemi tam, kjer jih še pred kratkim ni bilo. Tak problem je tudi problem dvojne skupnosti katoliškega delavca: ena ga veže s Cerkvijo, ki družijo v sebi vse skupine, stanovne, razrede, druga z delavstvom celega sveta. Kakor vidimo, se to zborovanje vrača na temo, ki jo je obravnavala mednarodna zveza katoliških delavskih organizacij v Kölnu in ponavlja njene teze. Kot člani katoliške cerkvene skupnosti nočejo delavci ohraniti samo podedovanih dobrin katoličanstva, ampak tudi preprečiti, da bi zveza med religijo in modernim življenjem še nadalje razpadala. Razpada pa zato, ker je moderno gospodarstvo sicer nezaslišano pomnožilo množino proizvajanih dobrin, je pa izgubilo ves zmisel, ker ne služi v prvi vrsti za to, da človeštvu po pameti da vredne, koristne in potrebne stvari, ampak da posestnikom kapitala in proizvajalnih sredstev množi dobiček; cilj kapitala je čimveč ugrabiti. Zato se mora, tako ponavljajo zborovalci, postaviti na mesto ideje dobička ideja socialnega službeništva. Praktično pa se bori delavstvo za soodločivno pravo v gospodarstvu, da pride do lasti, ki mu zagotovi dostojen obstoj, da se sproletarizira. Da pa pri tem ne pade zopet v materializem, se mora usmerjati po načelih, ki jih postavlja krščanstvo za vse zemeljsko prizadevanje: gmotne in kulturne dobrine so vredne samo v toliko, kolikor nas približajo nadsvetnemu, večnemu, božanstvenemu. Resolucija pa, ki jo je sprejel magdeburški zbor glede na socialnogospodarsko vprašanje, je čisto praktičnega značaja: da naj se premožnejši katoliki prizadevajo podpirati z gmotnimi prispevki in deleži stavbne zadruga, četudi sami ne mislijo zidati; da mora katoliško ljudstvo v ta namen doprinašati največje žrtve in zato omejiti vse za življenje ne neobhodno potrebne izdatke v privatnem življenju, to je, vzdržati se čimbolj alkohola, kajenja in predvsem veselichenja. V mladini se mora negovati in krepiti čut odgovornosti pri ustanavljanju družine in pa zmisel za štednjo. Nemški katoliški shod naglašja v načelnem oziru, da je delo izvršitev božanskega naročila. Delo je poklic, in sicer svet poklic v službi skupnosti. Iz tega sledi, da morajo biti za produkcijo, razdelitev in rabo gmotnih dobrin merodajna moralna načela krščanstva. Le na ta način je mogoče vzajemno soživljenje in sodelovanje delavcev in delodajalcev. Tako pojmovanje dela in poklica ter njega socialne odgovornosti se more poglobiti in razširiti le, če pri reševanju socialnega problema sodeluje požrtvovalno in energično duhovščina. V to svrhu je treba, da se tako teologična znanost kakor tudi praktično dušno pastirstvo najintenzivneje bavita z vprašanji gospodarstva in sociologije. V praktičnem oziru pa opozarja nemški katoliški shod na izredno težki položaj srednjega stanu v rokodelstvu, trgovini in poljedelstvu. Zlasti vzbujaja veliko skrb naraščajoče osiromašenje kmetskega stanu in zato katoliški shod energično pozivlja državo, da omeji prekomerno obdavčenje poljedelstva. Ohranitev zdravega kmečkega stanu pomeni npravstveno dolžnost celega naroda. Kar pa se tiče delavskega proletariata, tvori njegov težki gmotni položaj vir velikih moralnih nevarnosti in je vzrok

globokega vznemirjenja. Zato imajo odgovorni voditelji gospodarstva, države in poklicnih organizacij dolžnost, da delavskemu proletariatu zagotovijo eksistenco in mu omogočijo lastno posest, da ga tako globlje ukoreninijo v domovino in državo. Ta cilj je dosegljiv le, če se vsi krogi prebivalstva, ki stojijo v produkciji in konsumu, bolj zavedajo, da ima gospodarsko proizvodnjo in konsumiranje visok nraštven smoter.

Zelo velik vtis je napravil na udeležence mednarodni kongres kršč. strokovnih organizacij od 25. do 26. sept. v Monakovem. Na to prireditve so se zbrali samo praktični delavci, organizatorji delavstva po strokovnih zvezah. Temu odgovarjajoč je bil ves duh zborovanja, ki je v vsakem oziru predpostavljal one načelne smernice socialnega dela, katere so formulirali letošnji kongresi katoličanov. Vtis monakovskega strokovnega kongresa je bil, da so težnje krščanskih delavcev, bodisi zavestno bodisi nezavestno, zelo dalekosežne, da pa voditelji stremijo za njimi in izčrpajo svoje delo v čisto praktičnem strokovnem organiziranju delovne množice. Delavec mora po strokovni borbi doseči višji življenjski standard in stopnjo tiste zunanje kulture, na kateri stoji privilegirani sloj posedujočih; delavska množica se mora sproletarizirati; delavec se mora kot enakopraven posedujočemu sloju v družbo urediti. Vendar pa mora ta proces biti usmerjen čisto nasprotno, nego je oni, po katerem je zavladala nad družbo današnja buržuazija. Osvobodilna borba delavstva ima kot svoj zadnji smoter čisto novo družbo po zahtevkih krščanskega etosa, razčlenjenje družbe po poklicnih združenjih, ki se med seboj ne izkoriščajo, ampak se dopolnjujejo v procesu gospodarskega proizvodnjanja, ki ima služiti zadovoljstvu pametnih potreb človeštva. Pri tako usmerjenem delu se delavec, dvigajoč se iz proletarskega stališča do enakopravnosti s svojim dosedanjim gospodarjem-izkoriščevalcem, ne bo zmaterializiral, ampak bo mogel resnično biti nosilec nove kulture. Načelnim smernicam v tem pogledu je dal najbolj izraza dosedanji predsednik krščanske strokovne internacionale, Švicar Jos. Scherrer: Krščansko strokovno gibanje je postalo faktor javnega življenja, s katerim se mora računati. Strokovno delovanje zahteva spretno prilichenje na vedno menjajoče in razvijajoče se gospodarske razmere in življenjske potrebe. Naš duševno zmedeni in socialno razmajani svet zahteva od voditeljev jasnosti in sigurnosti. Strokovno delo mora biti resnično graditeljsko delo, ki mora zlasti ščititi izhodišče in vir vseh občestvenih odnosov, rodbino. V vseh deželah se je delavsko vprašanje razvilo v usodno vprašanje. Osvobodilna borba krščanskega strokovnega gibanja se bistveno razlikuje od socialistične in komunistične. Dočim hoče le-ta s svojo zavestno razredno bojno in politično-gospodovalno naravnostjo udeležiti diktaturo proletariata, stremijo krščanske strokovne zveze za tem, da bi se delavski stan smotrno in zmiselno vredil v organizem ljudske in državne skupnosti kot enakopraven in enakovreden stan. Ogromne socialne

napetosti in krize imajo svoj izvor v tem, da se prezira socialni značaj dela, njegova нравstvena določitev, in da se prav ne pojmuje poklic. Milijoni in milijoni ljudi imajo kot svojo edino posest le svojo delovno moč. Gospodarstvo, ki priznava temu delu le značaj tržnega blaga in ga vrednoti zgolj z ekonomičnega in tehničnega stališča ter tako delu jemlje vsako duhovnost, zagreši zločin proti človeškemu in krščanskemu dostojanstvu. Razvoj modernega finančnega kapitalizma pospešuje brezdelni dohodek na stroške duševnega in telesnega dela. Mezda mora v primeri z doseženo kulturno stopnjo kriti vse življenske izdatke, torej tudi one, ki so potrebni za vzgojo, poklicno izobrazbo, starostno preskrbo in za različne življenske rizike. Možnost pridobivanja posesti ne sme biti samo predprava malega družabnega sloja. Vprav delo, ki je po naravnem pravu sredstvo preživljanja, ima prvenstveno pravico do pridobitve lasti. Veliko pažnje mora posvetiti delavska strokovna organizacija racionalizaciji in naraščajoči gospodarski koncentraciji po kartelih in trustih. Mi soglašamo z racionalizacijo človeških moči in gospodarskih dobrin, če to resnično pomeni ekonomijo, to je racionalno, štedljivo uporabljane najvišje gospodarske dobrine, ki je človeška delovna moč. Odklanjamo pa vsako racionalizacijo, ki v delovnem človeku ne priznava bogopodobnosti in ne vede k ponravstvenju dela. Marsikaj, kar se danes pod vabljivim geslom racionalizacije podvzema, ni nič drugega kakor poostritev prekanjenega sistema, ki naj še bolj izkorišča delovnega človeka v službi dobičarskega pohlepa. Strokovno gibanje pa se seveda ne sme pečati samo z vprašanjem boljše porazdelitve dobrin, ampak tudi z vprašanjem produkcije. Produkcijski problem je trajno le rešljiv, če poglavitni produkcijski činitelji medseboj soglašajo, če kapital, vodstvo in tehnika ter delo medseboj v en smoter sodelujejo. Razmerje do podjetništva je zelo daleč od idealnega reda, ker je le-to čisto enostransko, politično-gospodovalno usmerjeno. To pa nas ne sme ovirati, da ne bi z vsemi sredstvi težili za tem, da postane delovno razmerje resnično zaupniško razmerje, ki naj delavca ne zveže s podjetjem samo tehnično, ampak tudi duševno. Ako hočemo težko socialno krizo premagati, moramo ustanoviti poklicno skupnost, ki jo bo vodilo medsebojno zaupanje in lojalnost. Pri vsem stremljenju, da izboljšamo gospodarski položaj delavca, pa ne smemo nikoli pozabiti njegovega večnega namena. Materialist je vedno siromak, ki od življenja zahteva nemogoče. Prednost krščanske strokovne zveze je, da gospodarske interese podreja religiozno-nravstvenim in tako vzdava časovni red v večnega. — Navzlic ostremu začrtavanju meje med krščanskim in marksističnim socialnim nazorom, se je na kongresu močno naglašala potreba enotnega nastopa celokupnega proletariata v vseh praktičnih vprašanih občega interesa.

V tem pregledu se ne sme prezreti zborovanje tako zvanih religiozних socialistov, ki se je vršilo v začetku avgusta v Mannheimu. Od marksistične strani sta pri tem gibanju odločilna

predvsem Belgijec de Man in Nemeec Beyer, od strani pozitivnih protestantov pa župnik Hartmann iz Solingena, mannheimski župnik Eckert in marburški teolog Wünsch. Na zborovanju teh mislecev, ki odkritosrčno zasledujejo načelno vsoglasitev in praktično sodelovanje krščanstva in socializma, kakor je historično nastal in se razvil, so se čule globoko resnične misli, pomešane s temeljnimi zmotami. Religiozni socialisti se obračajo tako na socializem kakor na cerkev. Od cerkve zahtevajo, da priznava socializem kot »nujni korak na poti h kraljestvu božjemu«, od marksizma pa, da pusti veljati religiozne sile. Religija ima, ne glede na kakršenkoli zemeljski red, svojo eksistenčno pravico. »Tudi v socialistični družbi bo trpljenje in žalost, bodo posamezniki zapuščeni in izdani, bodo izkušnje in oskrumba čutov, greh in krivda, bolezen in smrt. Ne bodo prestala vprašanja po večnem zmyslu življenja, po nastanku, bivanju in biti ter minevanju in prestanku vsega svetnega in vesoljstva. V tej borbi bo nudila silo, dajala odgovor na vprašanje, tolažila zdvajajoče in utrjevala dvomljivce, nosila skupnost in varovala večne duhovne dobrine cerkev.« Teoretično utemeljitev religiozno-socialističnega gibanja je dal profesor Wünsch. Krščanska nrvnost in socialistično gospodarstvo nista med seboj samo združljiva, ampak krščanska nrvnost naravnost zahteva socialistični način gospodarjenja. Kar nam je marksizem prinesel temeljnih resničnih spoznanj, moramo priznati — tako n. pr. smatra Wünsch razredno borbo kot dejansko in kot potrebno —, pač pa treba odklanjati poskus marksizma, religijo razbliniti v golo ideologijo brez objektivne realnosti. Krščanska nrvnost zahteva ljubezen do bližnjega in pokorščino napram družabnemu redu. Ljubezen do bližnjega ne ostaja samo pri dobrotah od slučaja do slučaja, marveč po svoji naravi stremi za gospodarskim redom, ki bi potrebo dobrot vedno bolj zmanjšal in vsakomur zasigural, kar mu gre po njegovih življenjskih potrebah in duševnem dostojanstvu. To vse so nrvstveni temelji, na katerih se lahko socializem uspešno razvija. Ni splošno veljavnega gospodarskega reda za vse čase. Danes je pa socializem gospodarski red, kakor ga terjajo zgodovinski položaj in časovne razmere. Tudi pojem lastnine se je tako spremenil, kakor je pogodu socializmu, s tem, da se lastnina več ne legitimira v goli in dejanski posesti, ampak v izpolnjevanju svoje socialne funkcije. Mi moramo nujno s socializmom premagati to, kar je v resnici največje zlo moderne delavca, da namreč ni siguren svoje eksistence. Ta nesigurnost je, ki danes otopuje interes delavca za vsa višja vprašanja, tako da je izgubil zlasti razumevanje za najnežnejše stvari religije, za čuvstvo krivde in greha pred Bogom. Proletariat je potreba osvoboditi prvenstvene in izključne skrbi za golo existenco in za materialne dobrine, kajti le potem se bo lahko kulturno in religiozno dvigal. Na zborovanju je bila tudi mala skupina katoliških socialistov, posebno iz Avstrije.

OCENE.

Jeraj dr. Josip, **Socialno vprašanje**. Maribor, 1928. Tisk in zaloga Tiskarne sv. Cirila. 8°, 212 str.

Jako lepo delo o socialnem vprašanju! Obsega zgodovinski gospodarski razvoj (11—53) s končnim kratkim orisom marksističnega in krščanskega socializma (44—53), potem pa obravnava socialno vprašanje v obrtniškem stanu (54—143, in sicer: glede na obrtniške delavce, kjer se bavi kratko tudi z delavskim ženskim vprašanjem, glede na rokodelce in na trgovce) in socialno vprašanje v kmečkem stanu (144—191, in sicer zopet glede na kmečkega posestnika in na kmečkega delavca). V Dodatku (192—208) obravnava še stanovanjsko vprašanje in dobrodelnost (192—208). Po svoji uredbi in svojem značaju je delo podobno Retzbachovemu »Leitfaden für die soziale Praxis« (metodično pravilno pa obravnava dr. Jeraj vprašanje kmečkih delavcev ne kakor Retzbach pri splošnem delavskem vprašanju, ki je predvsem vprašanje industrijskih delavcev, ampak pri kmečkem vprašanju, ker imajo kmečki delavci s kmeti prav svoj poseben življenjski način). Kakor Retzbach se ozira tudi dr. Jeraj vedno na prakso. Z veliko marljivostjo je zbral še veljavne določbe avstr. zakonov kakor tudi vsa zakonska določila naše države in druge konkretne podatke, tako da bo ta knjižica vsem socialnim delavcem prav dober priročnik. Posebna vrlina tega dela je kulturno-psihološko objasnjevanje socialnih vprašanj (prim. izvrstno oznako obrtniškega delavskega vprašanja str. 55—63, ali pa odstavek o kulturni krizi kmeta 153—158!). Tudi sicer je vsako vprašanje prav dobro in umljivo obrazloženo.

To in ono bi si seveda želeli drugače. Tako je takoj 1. str. manj srečno zasnovana. Tudi raba besede »socialno vprašanje« se ne zdi srečna; prim.: »socialno vprašanje ni istovetno z družboslovjem« (1), ali »socialno vprašanje je več nego socialna politika« (4). O marksizmu bi bilo treba spričo močne privlačnosti komunizma kaj več povedati. Če je posebno poglavje o socializmu in kmečkem stanu (186—191), bi moralo biti tudi o obrtniškem stanu in socializmu. Tudi je premalo, če obeta z Retzbachom industrijskim delavcem »konstitucionalni zistem soodločevanja pri delovni pogodbi (91)«; delavci hočejo soodločevati ne le pri delovni pogodbi, temveč tudi pri gospodarjenju samem. Na str. 154 sl. so pri vzrokih krize na kmetih misli o »zaupanju v Boga« premalo jasno razvite. Poglavje o diferenčnih kupčijah še ni znanstveno dognano, zato je to, kar se pripoveduje na str. 150 sl., dvomljivo. Če se na str. 147 dvakrat s poudarkom naglaša, da je kmečka zemlja »neizčrpeljiva«, bi bilo treba vendarle tudi dodati: če se gnoji; ako ji samo jemljemo, se kmalu izčrpa. Ostalo je v knjigi tudi še nekaj stvarnih in jezičnih tiskarskih hib (tako na str. 184, v. 13 odp., kjer bi moralo biti nam. »hrane« plače, na str. 185, v. 28 odz. nam. »posli« prepiri; na str. 115, v. 4—5 je stilizacija zelo nerodna in bi se drugi stavek moral pritegniti k relativnemu stavku prvega; popraviti bi bilo treba poleg drugih zlasti še hibe na str. 51, v. 15 in str. 180, v. 5).

Lepo in jako porabno delo priporočamo vsem, ki imajo opravka s socialnim vprašanjem in socialnim delom. A. U.

BELEŽKE.

V »Zeitschrift für öffentliches Recht« (B, VII, H. 4, 1928, str. 640—645) je izšla jako zanimiva **kritika dveh Kelsenovih del**, ki jo je napisal univ. prof. dr. Pitamic. Dr. Pitamic, ki je tudi sam zavzet za Kelsenovo teorijo »čistega prava«, priznava vendar v tej kritiki še bolj odkrito, kakor je pa storil v svoji »Državi«, da normativna teorija ne more izreči zadnje besede. Nasproti Kelsenu brani svojo teorijo, da je mogoče doumeti državo kot »čisto pravo« le pod vidikom meddržavnega prava, za meddržavno pravo pa do- stavlja, da ga je zopet mogoče doumeti le pod vidikom še višje norme. No- bena norma kot takšna pa, pravi, ne more biti prvo izhodišče, ker treba vedno vprašati po razlogu te norme. Tako moramo zadeti nekje na bitna dejstva, na »faktičnost«. Zato more biti prvi vir vsega prava le v sferi, kjer se normativiteta in fakticiteta strinjata v nam sicer nedoumni, a popolni božji harmoniji, ki je »kot vir norm normativno nedoločljiva prva norma in kot vir bitja vzročno nedoločljivi prvi vzrok«. Jako zanimiva, pravimo, je ta kritika, ker dokazuje, da se dr. Pitamic s svojim strogo doslednim logičnim mišljenjem s pozitivističnega stališča vedno bolj bliža metafiziki prava Tomaža Akvinskega.

A. U.

V »Zborniku znanstvenih razprav« (Ljubljanske juridične fakultete, VI, 1927/28) je objavil univ. prof. dr. Al. Bilimović razpravo o »**novih metodah proučavanja konjunktur in gospodarski prognozi**«. Poleg kavzalnih teorij, ki proučujejo le bolj krize kot takšne (B. citira med literaturo o krizah tudi Lavričev študijo v Času XXII, 1927/28, zv. 1. in 2.) in jim skušajo doognati vzrok (oz. vzroke, ker ni verjetno, da bi se dale z enotnim vzrokom doumeti), so nastali zadnji čas novi pozitivni poizkusi, ki podajajo sicer le bolj simptomatiko, to je, opis in analizo posameznih pojavov v gospodarskem procesu, a zasledujejo ves ritmični potek ekonomskega cikla. Tem raziskavam, dasi so manj globoke kakor teorije kriz, se je vendarle posrečilo z raznimi bistroumnimi matematično-statističnimi metodami doognati pozitivne praktične rezultate, tako da je mogoče z njimi v nekih mejah, vsaj za par mesecev, z veliko verjetnostjo podati prognozo gospodarskega stanja, kar je za privatno trgovino kakor tudi za državno gospodarsko politiko zelo važno. B. podaja pregled, kako se te metode uporabljajo, in priporoča, naj bi se tudi v Jugoslaviji v zvezi z univerzami, ki bi prevzele znanstveno vodstvo, organ ziral tak statistični zavod za proučevanje konjunktur.

»Schönere Zukunft« prinaša še vedno razprave raznih mislecev o **lastninski pravici**. V št. 9. septembra (III, Nr. 50) razpravlja dr. Laros o nje statičnem in dinamičnem pojmovanju. Statično pojmovanje se naslanja na rimsko pravo. Lastninska pravica mu je absolutna, neomejena; lastnik sme s svojino početi kar hoče, lahko jo zlorabi, lahko jo uniči. Če je zlorabi, lahko kdaj greši zoper ljubezen do bližnjega, a ne zoper pravico. Nasprotno uče zlasti novejši moralni teologi, da je lastnina tudi pravno združena s socialnimi dolžnostmi. Pozemeljske dobrine so po božji uredbi namenjene primarno za vse, vsi naj bi imeli njih užitek. Šele sekundarno je uvedena zasebna lastnina, namreč prav za to, da bi se primarni namen lažje in bolje dosegel. Sekundarno pravo torej ne sme nasprotovati primarnemu, temveč mu mora služiti in se ravnati po zahtevah socialne blaginje. To je dinamično pojmovanje. Če je Leon XIII. v okrožnici »Rerum novarum« tako zelo naglašal nedotekljivost zasebne lastnine, je bila to le načelna odpoved marksističnemu socializmu, ki zasebno pravo sploh zanikuje. Sicer je pa tudi Leon XIII. poudarjal, da mora biti lastnina v službi celokupnosti. Laros navaja za dinamično pojmovanje tudi sv. Tomaža Akvinskega, potem pa »očeta krščanskega socializma« škofa Kettelerja, ki je odločno obsojal »zmotni nauk o togem lastninskem pravu«, češ, da je »neprestan greh zoper naravo«.

A. U.

Prejeli smo v oceno:

- Bajuk M., Mera v slovenski narodni pesmi. Ljubljana 1928, Pevska zveza.
- Bevk F., Vihar. Trst 1928, »Luč«.
- Butorac P., Gospa od škrpjela. Sarajevo 1928, »Bosanska pošta«.
- Cankar Iz., Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi. I. del, 2. snopič. Ljubljana 1928, Slov. Matica.
- Čapek - Chod, Hojka. Nedonošen. Trst 1928, »Luč«.
- Čremošnik dr. G., Dubrovačka kancelarija do god. 1300 i najstarije knjige dubrovačke. Separ. odtisk iz »Glasnika zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini«. Sarajevo 1927.
- Eterović dr. K., Fra Filip Grabovac. Knjižnica »Nove Revije«, knj. 2. Split 1928.
- Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. VII. in VIII. l. Ljubljana 1926, 1927.
- Grivec dr. F., Mistično telo Kristusovo. Ljubljana 1928, Bogoslovna Akademija.
- Jablanović dr. I., Galileo Galilei. Savremena pitanja ser. VI. sv. 27. Mostar 1928, Hrvatska tiskara F. P.
- Jeraj dr. J., Socialno vprašanje. Maribor 1928, Tiskarna sv. Cirila.
- Kovačević B., Najveći sevap. Beograd 1928, G. Kon.
- Kovačič dr. F., Zgodovina lavantinske škofije (1228—1928). Maribor 1928, Lavant. ordinariat.
- Kraljestvo božje II, 5: Grivec, Slovensko katoličanstvo.
- Lah dr. I., Češka antologija I. Ljubljana 1928, Slov. Matica.
- Letno poročilo centralnega sveta in konferenc za l. 1926. in 1927. Ljubljana 1928, Vincencijeva družba.
- Luč. Poljudno-znanstven zbornik. Trst 1928, »Luč«.
- Mencinger dr. J., Izbrani spisi. Uredil dr. J. Tominšek. V. zv. Moja hoja na Triglav. Ljubljana 1928, Slov. Matica.
- Novak J., Šmarna gora. Ljubljana 1928.
- Okrožni urad za zavarovanje delavcev v Ljubljani. Letno poročilo za l. 1927. Zagreb 1928.
- Pregelj I., Izbrani spisi, I. zv. Ljubljana 1928, Jugoslov. knjigarna.
- Res dr. A., Rožice sv. Frančiška, Gorica 1927, Nova založba.
- Shaw B., Sveta Ivana. Poslov. O. Župančič. Ljubljana 1928, Slov. Matica.
- Staničev vestnik. Gorica 1928.
- Slovenski bijografski leksikon. Uredil Iz. Cankar. 3. zv.: Hintner — Kocen. Ljubljana 1928, Zadr. gosp. banka.
- Štrajduhar dr. J., Trahom u Jugoslaviji. Beograd 1928, Centr. higien. zavod.
- Zimmermann dr. Stj., Psihologija za srednja učilišta. 2. izd. U Zagrebu 1928, Jugoslovenska štampa d. d.

»Čas«, znanstvena revija »Leonove družbe« v Ljubljani, bo izhajal v l. 1928./29. (XXIII. l.) od oktobra do julija vsak mesec v zvezkih po 3 pole.

Naročnina za XXIII. letnik znaša 60 Din, za dijake 40 Din, ako se jih naroči najmanj 10 na skupen naslov. **Ustanovnikom**, ki to izrečno žele, se všteje v naročnino 10 Din. Naročnina naj se pošilja po priloženih položnicah ali po poštnih nakaznicah. Uprava »Časa« je v Ljubljani v Jugoslovanski tiskarni, kolportažnem oddelku. »Leonova družba« ima pri poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, račun št. 10.433. Naročnina za inozemstvo znaša 70 Din.

Urednika sta: Dr. Fr. K. Lukman, univ. prof., Ljubljana, Marijanišče, in dr. Fr. Stelè, konservator, Ljubljana, Muzej.

Za »Leonovo družbo« kot izdajateljico in za uredništvo je odgovoren prof. dr. Fr. K. Lukman, za Jugoslovansko tiskarno ravnatelj Karel Čeč.

Opomba: Ponatis razprav in člankov iz »Časa« je dovoljen samo z vednostjo in dovoljenjem uredništva ter navedbo vira.

Obvestilo.

Proti koncu novembra bo v založbi Leonove družbe izšel zbornik:

Slovinci v desetletju 1918–1928.

Knjiga bo obsegala nad 40 tiskanih pol. V kratkem bomo otvorili subskripcijo in naznanili pogoje.

Leonova družba.

Pošljite naročnino! — Širite „Čas“!